

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - [CC BY-NC-SA 2.5](#) אסור
בשימוש מסחרי
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון [GNU Free Doc. License](#)
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל ר' פנחס ראובן שליט"א, לרבנית שלומית קטן תליט"א
כולל אוצר לעזי רש"י מאת הרב משה קטן זצ"ל

תלמוד בבלי - פסחים - רשב"ם

[פרק עשירי - ערבי פסחים](#)

פרק עשירי - ערבי פסחים

צט ק ק קא קא קב קב קג קג קד קד קה קה
קו קו קז קז קח קח קט קט קי קי קיא קיא :
קיב קיב קיג קיג קיד קיד קטו קטו קטז קטז קיו .
קיו קיה קיה קיט קיט קכ קכ קכא .

פרק עשירי - ערבי פסחים

דף צט ב

ערבי פסחים סמוך למנחה. מנחה קטנה קודם למנחה מעט חצי שעה
בתחלת שעה עשירית דתנן (לעיל דף נח.) תמיד נשחט בשמנה ומחצה
וקרב בתשעה ומחצה נמצאת מנחה קטנה בטי' ומחצה וסמוך ליה היינו

חצי שעה קודם בסוף שעה תשיעית ותחלת שעה עשירית: **לא יאכל אדם כו'.** כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה: **ואפילו עני שבישראל לא יאכל.** בערבי פסחים עד שיסב כדרך בני חורין במטה ועל השלחן זכר לחירות: **ולא יפחתו לו.** גבאי צדקה המפרנסין את העניים כדתנן (פאה פ"ח מ"ז) אין פוחתין לעני העובר ממקום כו' אלמא לישנא דלא יפחתו אגבאי צדקה קאי והוא הדין נמי אם לא יתנו לו שצריך שיחזור בכל כחו אחריו אלא אורחא דמילתא נקט שרגילין ליתן לו ארבע כוסות וסדרן מפורש לפנינו ומצינו בב"ר (פ' פח) רב הונא בשם רבי אבא אמר כנגד ארבע לשוני גאולה האמורין בגלות מצרים והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי בפי' וארא: **ואפילו.** הוא מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו עני שבעניים דתנן במסכת פאה מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי אפילו הכי אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע כוסות: **גמ' אפילו ערבי שבתות כו'.** אליבא דרבי יהודה כדי שיהא קידוש וסעודת שבת חביב עליו: **משום חיובא דמצה.** שלא תהא נאכלת על השובע וחיובא דמצה לילה הראשון חובה דכתיב (שמות יב) בערב תאכלו מצות: **הכי גרסינן אפילו תימא רבי יהודה התם מן המנחה ולמעלה כו'.** במילתיה דר' יהודה קתני מן המנחה ולמעלה ובמתניתין תנן סמוך למנחה: **מתשע שעות ולמעלה.** היינו חצי שעה סמוך למנחה:

א

-

ק

דף

דילמא משבשתא היא. דה"ל למיתני מט' שעות ומחצה ולמעלה אי"נ מן המנחה ולמעלה כדתניא בההיא קמייתא: **אמר מרימר.** לאו משבשתא היא: **אלא קשיא.** הך ברייתא בתרייתא דקתני מט' ולמעלה אלמא סמוך למנחה נמי קאסר רבי יהודה בערבי שבתות ויו"ט וליכא לאוקומי השתא מתניתין כרבי יהודה דמאי שנא ערבי פסחים דנקט בהו סמוך למנחה טפי משבתות ויו"ט: **אלא מחוורתא כרב הונא.** דלרבי יוסי איצטריך ומן המנחה דקתני הך ברייתא סמוך למנחה קאמר: **מכלל דפליג רבי יוסי בתרווייהו.** אפי' בערב הפסח והיכי מוקי למתני' כר' יוסי: **מכלל דפליגי להפסקה.** הא דא"ר ירמיה הלכה כרבי יהודה בערב הפסח דמשמע דפליג

נמי רבי יוסי בע"פ להפסקה הוא דפליג דאי התחיל לאכול אף בע"פ אינו מפסיק אבל להתחיל מודי ר' יוסי דאסור ומתניי בהתחלה ולר' יוסי איצטריך דקמ"ל דמודי ר' יוסי בערב הפסח דאין מתחילין: **דתניא**. דבהפסקה נמי פליגי: **מפסיקין לשבתות**. אם התחיל סעודתו בהיתר קודם המנחה והיה אוכל והולך עד שתחשך אפ"י לר' יהודה מפסיק סעודתו מיד כשיחשיך ומקדש היום: **וקדש עליהן**. שהחשיך: ה"ג בתוספתא דברכות אמר לו רבן גמליאל לר' יוסי ברי רצונך שנפסיק וניחוש לדברי יהודה חבירו אמר לו בכל יום אתה מחבב דבריי לפני יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי יהודה בפני הגם לכבוש את המלכה עמי בבית אמר לו א"כ לא נפסיק שמא יראו כו': **ברבי**. כך קראו רשב"ג לר' יוסי בר חלפתא כלומר גדול הדור: **הגם לכבוש**. כלומי בפני אתה מביישני: **אמר לו רשב"ג א"כ לא נפסיק כו'**. שמעינן מהכא דבערבי פסחים אסור לאכול מסוף ט' שעות ולמעלה כסתם מתניי אבל בערבי שבתות וי"ט מותר לאכול מן המנחה ולמעלה דהא סתם לן תנא דמתניי כרבי יוסי מדנקט ערבי פסחים מכלל דבשאר י"ט שרי וקי"ל נמי (עירובין ד' מו:): הלכה כר' יוסי מחבירו דר' יוסי אפ"י להתחיל ולאכול אחר ט' שרי בהדיא לקמן בשמעתין דאמר אלא הא דתניא ושויין שמתחילין אימת אי בע"ש הא פליג ר' יהודה ומיהו לענין הפסקה אין הלכה כר' יוסי בערבי פסחים אלא כר' יהודה שאם התחיל לאכול קודם ט' ונמשך אכילתו עד שחשיכה צריך לעקור את השולחן מיד כשיחשיך ולהחזירו לשם פסח ובשבתות ובי"ט לא יפסיק אלא פורס מפה ומקדש ואח"כ גומר סעודתו: **לא כר' יהודה**. דאמר מפסיקין דמשמע עקירת שולחן: **ולא כר' יוסי**. דאמר א"צ להפסיק כלל אלא יגמור סעודתו אפ"י משחשיכה ויברכו בהמ"ז ואח"כ מביא לו כוס שני לקידוש היום כדתניא לקמן בשמעתין אלא פורס מפה על המאכל כדין כל שבתות השנה שהביאו לחם על השולחן קודם קידוש כדתניי לקמן א"י משום סילוק פתורא ואח"כ אומר קידוש היום על הכוס וחוזר ואוכל וגומר סעודתו ונראה בעיני דס"ל לשמואל דהלכה כרבי יוסי כדקתני בברייתא שקבעו הלכה כמותו אלא שבא להחמיר על עצמו קצת שלא יגמור סעודתו ויקדש אח"כ אלא יקדש תחלה ואח"כ יגמור סעודתו דאלת"ה שמואל דאמי כמאן דהא בריית' דקתני פורס מפה ומקדש לא קאי אהפסקת אכיל' כלל אלא בבא לקדש עתה ולאכול בשבת לכתחלה מיירי:

כך מפסיקין להבדלה. אם היו מסובין בשבת עד הלילה מפסיקין אכילתן ומבדילין: מאי לאו עקירת שולחן. ומדקאמר כשם שמפסיקין מכלל דלא סגי במפה: ה"ג רבה בר בר חנה איקלע לבי ריש גלותא אייתו תכא לקמיה פרס מפה וקידש תניא נמי הכי. ולא גרסיי ושון אלא ה"ג אין מביאין כו' והכי פירושה רבה בר בר חנה איקלע לבי ריש גלותא ולא היו אוכלין קודם חשיכה ולאחר שיצאו מבית הכנסת החשיך אייתו תכא לקמיה הביאו את הפת על השולחן כמו שאנו עושין קודם קידוש פרס מפה על הלחם ואח"כ קידש לפי שברצונו לא היו מביאין את הלחם על השולחן עד לאחר קידוש כדתניא לקמיה לפיכך פרס מפה על הלחם והיינו כעין סילוק שולחן וכמי שאינו דומה וראה לדבר שכן עושין דקתניי מתניי (לקמן דף קיד.) מזגו לו כוס ראשון ואח"כ הביאו לפניו ירקות וחזרת מטבל בחזרת מכלל דעד השתא לא אייתי וטעמא כדפריש בשאילתות דרב אחאי גאון בפרשת וישמע יתרו וכתוב בהו הכי וקרובי תכא מקמי דליקדיש לקדושה דשבתא לא מקרבינן מ"ט כי היכי דתיתי סעודה ליקרא דשבתא והיכי דקריבו לא מסלקינן ליה אלא פורס עליו מפה ומקדש דתניא ושון שאין מביאין את השולחן אח"כ קידש ואם הביא פורס עליו מפה ומקדש והיכא דאתחיל סעודתא מדאנהר במעלי שבתא וקדיש עליה יומא פורס מפה ומקדש ומטעם זה נהגו לפרוס מפה ללחם עד לאחר קידוש בשבתות ויו"ט. ויש מפרשין איקלע לבי ריש גלותא והיו מסובין על השולחן בע"ש וקדיש יומא ופריס מפה וקדיש ולא נהירא לי דהא ברייתא דלקמיה דמסייעין ליה מיניה לא מפרשא בהפסקה אלא בתחלת אכילת לילי שבת: ושון. לא ידענא אהיכא קאי ואיכא למימר ושון רבי יוסי ור' יהודה דפליגי בהפסקה הכא מודי ר' יוסי דלכתחלה מיהת אין מביאין קודם קידוש אע"פ שלא אכלו עד לאחר קידוש ואית דמפרשי ושון ב"ש וב"ה דפליגי באלו דברים (ברכות ד' נא): דאמרי ב"ש נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס לקידוש וב"ה אומרים איפכא אפ"ה היכא דנטל ידיו מודין ב"ש דאין מביאין את השולחן עם האוכלין אלא אח"כ קידש וכדפרישית טעמא לעיל ונראה בעיני דאידי דאמרינן לקמיה תנא חדא שון שאין מתחילין כו' שיבשו למעלה הספרים וכתבו נמי ושון שאין מביאין כו' וטעות הוא בידם ולא גרסיי ליה: תני חדא שון. ר' יהודה ורבי יוסי דפליגי לעיל בין באכילת ערב

שבת מן המנחה ולמעלה בין בהפסקה : **שאין מתחילין**. לאכול מן המנחה ולמעלה : **משכחת לה בערב הפסח**. כדקאמרת דאפי' רבי יוסי מודי בערב הפסח : **כאן קודם תשעה**. שוין שמתחילין לאכול ומשהתחילו בהיתר אוכלין עד שתחשך אפילו לרבי יהודה : **כאן לאחר ט'**. הוא דפליגי דלרבי יהודה אין מתחילין כדתניא לעיל בהדיא לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מט' שעות ולמעלה כו' רבי יוסי אומר כו' : **שקידשו בבהכ"נ**. הוא קידוש שמקדש שליח ציבור בלילי שבתות וימים טובים בבהכ"נ : **ידי קידוש יצאו**. אע"פ שלא שתו דקיי"ל דהמקדש צריך שיטעום אם לא טעם אלא א' מהם יצאו כולן ידי חובתן כדמוכח בעירובין בשילהי בכל מערבין (ד' מ:) ומיהו לכתחלה צריך שיטעמו כולן ולא צריכין תו לאקדושי בביתן דלא בעי רב קידוש במקום סעודה הלכך אע"ג דלא אכלי בבית הכנסת נפקי : **ידי יין לא יצאו**. שאם יש להם יין בביתם לשתות חייבין לברך בפה"ג שאינן פטורין בברכת הכוס של שתיית יין ששתו בבהכ"נ מאחר שעקרו ממקומן דה"ל היסח הדעת וצריך לברך אבל המקדש בביתו על שולחנו בשבת א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שהרי פוטרו יין שלפני הסעודה כדתנן בכיצד מברכין (ברכות ד' מב.) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ומוקי לה בגמרא בשבתות ובימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין :

א

-

קא

דף

אף ידי קידוש לא יצאו. כשפרשינן טעמיה לקמיה אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג במקום שאתה קורא לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג ומדרש הוא אי נמי סברא היא מדאיקבע קידוש על היין כדתניא לקמן (דף קו.) זוכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב : **אין קידוש אלא במקום סעודה**. ואם קידש ולא סעד באותו מקום לא יצא ידי קידוש : **ה"מ**. דאין קידוש אלא במקום סעודה אלא מבית לבית אבל ממקום למקום מבית לעליה א"צ לחזור ולקדש : **איתעקרא ליה שרגא**. נפל הנר וכבה קודם שאכל : **לבי גננא דרבה בריה**. בית חופת בנו שהיו שם נרות

דולקין בבית המשתה : **מר**. רבה : **כי הוה מקדש**. ואנו רוצין היינו ליפטר משם ולילך לביתנו : **דילמא מיתעקרא לכו שרגא**. ולא תאכלו ואפי' אתם הולכין לישן בלא אכילה בקידוש דהכא לא נפקיתו ידי קידוש כו' : **כל מילי דמר**. רבה : **מתירין מבגד לבגד**. מתירין ציצית של טלית זו ונותנין אותם לטלית אחרת : **מדליקין**. מנר חנוכה לנר אחרת של חנוכה וא"צ להדליק בנר אחרת שאינה של חנוכה : **והלכה כר"ש בגרירה**. גורר אדם מטה כסא וספסל כו' דדבר שאין מתכוין מותר והני גי' מילי פלוגתא דרב ושמואל בבמה מדליקין (שבת דף כב.). וכולהו עביד רבה כשמואל דמיקל והכא אמאי עביד כשמואל להצריך קידוש במקום סעודה הואיל ובכל מילי עביד כרב בר מהני תלת ומשני כחומרי דרב עביד בר מהני תלת דעביד כשמואל לקולא וכגון קידוש דקולי דרב לא עביד ואע"ג דתניא (עירובין דף ו:) העושה כחומרי ב"ש כקוליהון וכחומריהון כו' הא קי"ל ה"מ היכא דסתרון אהדדי כגון כמה חסרון בשדרה כו' ואמר שמואל וכן לטריפה דחומרא דהתם קולא הוא הכא וקולא דהתם חומרא הוא הכא ומהכא שמעינן דהלכתא כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה והמקדש לאחרים חוץ מביתו נראה בעיני שאין צריך לסעוד שם שאפילו לא סעד שם יצאו בני אותו הבית דלדידהו הוי מקום סעודה : **ה"ג ורבי יוחנן אמר אף ידי יין נמי יצאו**. שאין צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה שהרי לא הסיח דעתו ביציאתו מבהכ"נ שעדיין דעתו לאכול ולשתות בביתו : **אחד שינוי יין**. שהביאו לו יין מחבית אחרת ויש לו טעם משונה או גרוע או משובח אין צריך לברך שנית על היין אבל הטוב והמטיב מיהת מברך אם משובח מן הראשון כדאמרי' בהרואה (ברכות דף נט:) אמר רב יוסף אמר רבי יוחנן אע"פ שאמרי שינוי יין אין צריך לברך אבל אומר הטוב והמטיב ושינוי יין היינו מחבית אחרת כדאמרינן בברכות ירושלמי בפרק כיצד על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ומה היה מברך ואמר רבי יצחק בשם רבי אומר ברוך הטוב והמטיב :

ב

-

קא

דף

ואחד שינוי מקום. לכל דבר הנאכל אם אכל ממנו במקום זה וחוזר

ואוכל במקום אחר א"צ לברך שניה וכגון שלא היה לו היסח הדעת
בינתים: **שינוי מקום צריך לברך**. כרב ושמואל דאמרי ידי יין לא יצאו
ותיובתא דרבי יוחנן: ה"ג במתניי דבי רב הינק כוותיק ותו יתיב רב חסדא
וקאמר משמיה דנפשיה ולא גרסי מתניי אתא לאשמועי ושיבוש גמור
היא שכן הוא שיטת הגמרא להשמיענו האמורא דבר המפורש בברייתא
דזימנין שאין הכל בקיאין בברייתא וגם האמורא עצמו זימנין דלא ידע
לה להיא ברייתא עד דמייתי ליה סייעתא מיניי ולפי שראו דיתבי רב
חסדא וקאמר משמיה דנפשיה וטעו לומר מכלל שחזר בו ממה שאמר
למעלה משמיה דרב הונא והגיהו בספרים קושיא זו ואינה אלא שני
דברים אמר רב חסדא בהיא ברייתא חדא משמיה דרב הונא וחדא
משמיה דנפשיה: **בדברים שאינן טעונין ברבה לאחריהן במקומן**. כגון
מים או פירות שאינן טעונין ברכה חשובה בפני עצמם אלא בורא נפשות
רבות הלכך א"צ לברך במקומן אחריהם דודאי כיון דעמד והלך במקום
אחר עמידתו זו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתי היא וצריך לברך
בתחלה: **אבל דברים הטעונין ברבה לאחריהן במקומן**. כלומר ברכה
חשובה בפני עצמו (והלכך) צריכן במקומן כגון שבעת המינין דאית בהו
ברכה אחת מעין שלש הואיל ולא בירך אחריהן והלך במקום אחר לסעוד
על דעת קביעות הראשונה הלך לברך ברכה אחת על שתיהן ולפניהן נמי
א"צ לחזור ולברך מהכא שמעינן דהא דתנן (ברכות דף נא:) מי שאכל
ושכח ולא בירך ב"ש אומרים כו' ושמעינן מינה דלכתחלה צריך לברך
במקומו בשבעת המינין מיירי דאיכא כעין ברכת המזון ברכה אריכתא
וחשיבותא מעין שלש: **לקיבעיה קמא הדר**. כלומר על דעת סעודה
הראשונה הוא אוכל עכשיו לסיים סעודתו וא"ת אמאי אותיבניה לרבי
יוחנן מהך ברייתא תיובתא הא איכא לתרוצי ברייתא כרב חסדא בשאינן
טעונין ברכה לאחריהן במקומן ומילתיה דרבי יוחנן בשטעונין והלכך אין
צריך לברך ליכא לתרוצי הכי דרבי יוחנן סתמא קאמר שינוי מקום אינו
צריך לברך בכל דבר הנאכל קאמר מדלא פירש שהאמורא יש לו לפרש
דבריו יותר מן הברייתא ועוד יודעין היו האמוראין שהשיבו מההיא
ברייתא לרבי יוחנן דבכל מקום קאמר רבי יוחנן שינוי מקום אינו צריך
לברך אבל הברייתא שקדמה להם הרבה יש להם לפרש כן וכן: **אחד זה
ואחד זה**. בין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן בין שאינן טעונין שאינן
משבעת המינין: **שהיו מסובין לשתות ועקרו רגליהן כו'**. גרסינן ולא
גרסי יין: **כשהן יוצאין אין טעונין ברכה לאחריהן למפרע**. כלומר לברך
ברכה שלאחריה הואיל ועתידין לחזור: ה"ג בד"א כו'. ולא גרסי בהא
רבי יהודה: **מדקתני עקרו מכלל דבדברים הטעונין כו'**. דעקירות משמע

דמשום מהירות חתן וכלה הן נעקרין אבל אם לא כן עדיין היו צריכין לעמוד ולברך ברכה שלאחריהן: **קשיא לרב חסדא**. דאילו לרב חסדא אפילו לא חזרו למקומן אלא גמרו סעודתן במקום אחר אין צריך לברך תחלה הואיל ועדיין לא בירך אחריהם והכא מוכח דאפילו חזרו למקומן הראשון צריך לברך תחלה:

א

-

קב

דף

מאן תנא עקירות. מאן תנא להך בריית' דקתני אע"ג דדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן צריך לברך רבי יהודה היא: **ה"ג חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם כו'**. ולא גרסי' לשתות יין: **א"ר יהודה במה דברים אמורים כו'**. מכלל דרבנן פליגי עליה ברישא דאע"ג דלא הניחו שם מקצת חברים אין צריך לברך כרב חסדא דא"ר יוחנן בעירובין בפרק חלון (דף פב.) כל מקום שאמר ר' יהודה במה לחלוק אימתי לפרש דברי חכמים בא: **ומקשינן אלא טעמא דבדברים הטעונין ברכה לאחריהם**. משום הכי פליגי רבנן עליה דרבי יהודה הא בדברים שאין טעונין אפי' רבנן מודו דצריך לברך פעם אחרת בתחלה: **לימא תיהוי תיובתא דרבי יוחנן**. דאמר לעיל שינוי מקום אין צריך לברך ולא מפליג בין דברים הטעונין לדברים שאינן טעונין: **לאו אותביניה חדא זימנא**. לעיל: **נימא תיהוי תיובתא נמי מהא**. שאם יבא אדם ויתרץ להך קמייתא או ישבש אותה על ידי ברייתות אחרות נותביה מהך: **להודיעך כחו דר' יהודה כו'**. כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע כו' אבל בשאר דברים לא היה יכול לומר טעונין ברכה למפרע כו' דהא אין צריכין ברכה לאחריהן במקומן וליכא לאקשווי אדרבה לישמעין דברים שאין צריכין ברכה לאחריהם במקומן להודיעך כחן דרבנן דמקילין כל כד שאפי' (הם) [עליה'] אין צריכין לברך ומשום דכח היתרא עדיף אין לומר כד דאין כחן כח וחשיבות אם אין מצריכין לברך דסברא הוא דכיון שלא היה היסח הדעת בינתים למה יחזור ויברך אבל כח דר' יהודה עדיף טפי שמחמיר שתי חומרות על דברי חכמים דלא מיבעיא דברים שאין צריכין ברכה לאחריהן במקומן שחייב (אחריהם) לברך אע"פ שחביריו פוטרין אפילו דברים הצריכין ברכה אחריהן במקומן נמי דחייב הלכך הכא כח

דאיסורא עדיף: ה"ג תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין
לשתות יין כו'. והיינו כרב חסדא דאמר דברים שטעונין ברכה לאחריהן
במקומן אי"צ לברך והא בהדיא מסייעא לרב חסדא מדקתני יין אבל
בההוא דלעיל לא תנא יין בהדיא מיהו שמעינן משמעתינ שינוי יין אין
צריך לברך ברכת היין אבל מברך הטוב והמטיב שינוי מקום בשעת
המינין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן מעין שלש כגון אוכל בבית זה
וחזר ואכל בבית אחר קודם שבירך אחריהן או שאכל בבית זה והלך
לשוק וחזר וגמר סעודתו בבית אחר בכל אלו אין צריך לחזור ולברך
תחלה דלקיבעיה קמא הדר דהא תניא כוותיה דר"ח אבל שאר פירות
ומשקין שאינן משבעת המינין שאינן צריכין ברכה לאחריהן במקומן
ואכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר צריך לברך תחילה אבל מפינה
לפינה בבית אחד אין צריך לברך כדתניא במתניתא דבי רב הינק ומשום
דקבעי למיתני ועקרו רגליהן כדי לילך לבית המדרש הלכך נקט חברים
תלמידי חכמים: ה"ג תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהן
היום מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום באמצע סעודתו
והשני מיד אומר עליו ברכת המזון ומפסיק כדאמר ר' יהודה לעיל ומיהו
הואיל והגיע שעת קידוש צריך לקדש תחלה. לשון אחר גרסינן ראשון
אומר עליו ברכת המזון שני אומר עליו קידוש היום ובתוספתא דברכות
מוכח כלשון ראשון: ר' יוסי אומר אוכלין והולכין. עד שתגמר סעודתן
אי נמי הולכין ואוכלין משתחשך ור' יוסי לטעמיה דלדידיה אין מפסיקין
כלל:

ב

-

קב

דף

גמרו. סעודתן: כוס ראשון אומר עליו ברכת המזון כו'. ר' יוסי קאמר לה
ורבותא הוא שאינו צריך לקדש מיד אלא יגמור סעודתו ויברך ברכת
המזון ואח"כ יקדש ומיהו אם פרס מפה וקידש מודה רבי יוסי דכל שכן
דשפיר טפי דאי לא תימא הכי אלא דוקא קאמר רבי יוסי ראשון מברך
עליו ברהמ"ז אם כן שמואל דאמר כמאן (לעיל דף ק.). ולימרינהו
תרווייהו אחד כסא קידוש היום וברכת המזון ולרבי יוסי קא פריך דאילו
לרבי יהודה כיון דמפסיקין וצריך עקירת שלחן צריך שני כוסות: שני

קדושות. ברכת המזון קורא קדושה כקידוש היום כלומר שתי מצות: **חבילות חבילות.** דמיחזי עליה כמשוי: **מברך על היין.** תחלה לפי שהוא תדיר ותדיר קודם: **על המאור ועל הבשמים.** כבי"ש מוקמינן לה במסכת ברכות בפרק אלו דברים (ד' נב.) דאמר מאור ברישא ואחר כך בשמים והבדלה לבסוף לפי שאלו הראשונות קצרות וברכת הבדלה ארוכה לפיכך אומרה לבסוף: **משלשן.** לשון שלשלת שמחברם יחד עם ברכת המזון אלמא אמרינן שתי ברכות על כוס אחד הבדלה וברכת המזון: **[אין לו שאני].** דלית ליה יין לשני כוסות ואנן בדאית ליה עסקינן: **אחר השבת.** מוצאי השבת: **דאית ליה וקאמר רב יקני'ה.** קס"ד ביי"ט הראשון של פסח שחל להיות אחר השבת עסקינן דאית ליה כוסות הרבה דתנן לעיל (ד' צט:) אפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות ואמר רב יקני'ה אלמא קידוש והבדלה על כוס אחד מצי אמר: **ומשני מדלא אמר רב יקנה"ז אלמא בשביעי של פסח עסקינן.** דשמא עני הוא ואין לו אלא כוס אחד וטעמיה דרב לקמיה אפרשנו במקומו וכן דרבא ודאביי: **והא יו"ט ראשון דאית ליה.** דאפי' עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות: **קידושא והבדלה חדא מילתא היא.** תרוייהו משום קדושת ימים טובים נינהו ובהבדלה עצמה הוא מזכיר קדושת יו"ט דהמבדיל בין קדש לקדש מברך: **גופא יו"ט שחל להיות אחר השבת.** צריך להבדיל ולקדש ומשמע שאם לא היה יום טוב לא היו חולקין האמוראין הללו אלא כולי עלמא מודו יין מאור והבדלה והשתא דאיכא קדושת היום פליגי ולפיכך צריך ליתן טעם לכל דבריהם ולומר שהקידוש גורם לשנות את הסדר מכמות שרגיל: **רב אמר יקני'ה.** ס"ל קדושת היום עדיפא מהבדלה אי נמי דכי מבדיל ברישא מיחזי דהוי עליה קדושת היום כמשוי ולפיכך יין קודם לקידוש כבית הלל (ברכות דף נא:) דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ואחר הקידוש נר והבדלה כשאר מוצאי שבתות שהנר קודם להבדלה: **ושמואל אמר ינה"ק.** שמואל סבירא ליה הבדלה קודם לקידוש כדמפרש טעמא לקמיה משל דרבי יהושע בן חנניא למה הדבר דומה למלך שיצא ואפרכוס נכנס מלוין את המלך השבת להבדיל ואח"כ יוצאין לקראת אפרכוס לקראת יו"ט לקדשו ועל מלתיה דשמואל אמר לה בהדיא בברכות בירושלמי באלו דברים רבי חנינא אמר ינה"ק ואתי רבי חנינא כשמואל דא"ר חנינא בשם שמואל משל למלך יוצא ושלטון נכנס מלוין את המלך ואח"כ מכניסין את השלטון הלכך יין תחלה ואח"כ מאור ואח"כ הבדלה דכיון דהבדלה קודם לקידוש יעשה כל סדר הבדלה כדין מוצאי שבתות דעלמא ואח"כ יקדש ומה שאין נותנין האמוראין סימן לבשמים לפי שאין מברכין על הבשמים ביו"ט שהרי גם ביו"ט יש לנו

א

-

קג

דף

ורבה אמר יהנ"ק. סבירא ליה כרב דמשוי מאור בין קידוש להבדלה שאין נכון בעיניו של רבה לסמוך הבדלה לקידוש שזה מכחיש כחו של זה הקידוש עושהו קודש והבדלה עושהו קודש קל וסבירא ליה כשמואל דהבדלה קודם לקידוש ומיהו יין בראש כולן דתדיר קודם והכי נמי בברכות ירושלמי יו"ט שחל להיות במוצ"ש רבי יוחנן אמר יקני"ה ר' חנינא אמר ינה"ק ולוי אמר יהנ"ק מסתברא דלוי דאמר מעין שניהן ונראה לי דהכא גרסינן [נמי] ולוי אמר יהנ"ק רבה אמר קני"ה שכן דרך האמוראין רב ולוי ושמואל חברים הם ורבה אחריהן: **קני"ה.** סבירא ליה דקידוש קודם להבדלה כרב ולמה אינו רוצה לומר יין ברישא לפי שא"כ אינו נראה שמבדיל על היין הואיל ומרחיק הבדלה מעל ברכת היין והרי עיקר הבדלה לא תיקנו אלא על היין אבל קידוש אפילו על הפת יכול לקדש כדלקמן (ד' קו:): הלכך קידוש ברישא והדר מאור לפי שאנו רוצין לסמוך יין להבדלה והבדלה על כרחך לבסוף תהיה כשאר כל מוצאי שבתות והאי דלא מקדים יין מקמי מאור כשאר מוצאי שבתות שאם כך היה נראה על הקידוש ולא על הבדלה אבל במוצ"ש דעלמא דליכא קידוש מקדמי ליה: **קני"ה.** סבירא ליה כרב דקידוש קודם להבדלה ורוצה נמי לסמוך יין להבדלה טפי מקידוש הלכך קידוש ברישא והדר כל סדר הבדלה של סדר כל מוצאי שבת דהוי יין מאור והבדלה אי נמי רוצין להבדיל בין קידוש להבדלה בכל היכולת: **נקי"ה.** קידוש קודם להבדלה כרב ויין נמי רוצה לסמוך להבדלה כמו שפירשתי הלכך נקי"ה בעינן ומאור משוי ברישא מקמי קידוש דהא כל מוצאי שבת קודם להבדלה לפי שנהנה בו תחלה הי"נ קודם לקידוש שהרי נהנה בו תחלה והרי אי אפשר לאומרו בין יין להבדלה כדין שאר מוצאי שבת שהיין קודם לו בשביל שתדיר דא"כ יש כאן הפסק בין יין להבדלה: **ה"ג שאמר [משום]** **רבי יהושע בן חנניה נהי"ק.** וטעמא כדמפרש לקמן דהבדלה קודם לקידוש והלכך נר תחלה לפי שרוצה ליתן יין סמוך להבדלה ולקידוש ששניהן נתקנו על היין אבל מאור אומרו בלא יין אם אין לו כוס: **ה"ג**

משל דר' יהושע בן חנניה כו'. אביי ורבא סבירא להו כרב דאמר יקני"ה ובזמן הוא דפליגי אביי סבירא ליה יקזני"ה מאחר שמתחיל לקדש יגמור כל הקידוש ויאמר זמן שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן אבל הבדלה אינה גורמת לומר זמן ורבא ס"ל מה מצינו בכ"מ זמן לבסוף הכא נמי זמן לבסוף וטעמו של דבר דזמן אומרו אפילו בשוק ועיקרו אינו על הכוס הלכך אומר לבסוף: **והלכתא כרבא.** דאמר יקנה"ז דקידושא והדר הבדלה וכי מבדיל ברישא מיחזי דהוי עליה קדושת שבת כמשוי: **רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא.** במוצאי שבת של חול: **בריך אבשמים ברישא.** כמנהג שלנו: **א"ל.** רב הונא לרבא לאחר שגמר הבדלה והא בין ב"ש כו' ולא פליגי לא גרסינן: **נר ומזון בשמים והבדלה.** היכא דאין לו אלא כוס אחד: **זו דברי ר"מ.** דהכי הוו תני לפלוגתייהו דב"ש וב"ה דסתם מתניי ר"מ: **על המזון שהוא בתחלה.** דכיון דגמר סעודתו בההוא מחייב ברישא ואין מעבירין על המצות ואמר רבי יוחנן נהגו כו': **רבי יעקב בר אבא איקלע לבי רבא.** שבת הוא כדאמרינן לקמיה כי מטא לאבדולי כו' אלמא דמעיקרא סעודת שבת ביום היו אוכלין: **אכסא דברכתא.** ברכת המזון בירך עליו לבסוף בפה"ג כמו שאנו עושין: לא הוי ידעיתו אי משקו לכו תו בתר כסא קמא אי לא וכי ברכתו אקמא לא הוה דעתיכו אכסא אחרינא והוה ליה כל חד כתחלת סעודתו ומשום הכי בעיתו למיהדר וברוכי:

דף קג - ב

קאי עלייהו. משמש עליהן והוא עומד עליהם (בראשית ית) מתרגמינן והוא משמש: **אסור לכו למישתי.** אלמא ברכת המזון אסוחי דעתא הוא וצריך לחזור ולברך לאחר ברכת המזון והכי נהיגינן ואע"ג דשמעי מהכא דברכת המזון אפסוקי סעודתא הוא לא בעי ברוכי על היין לאחריו מיקמי דנבריך ברכת המזון לפי שברכת המזון פוטרנו דהשתא אחת מעין שלש סגי להו כ"ש שלש ברכות עצמן ובהלכות גדולות נמי כתב דלא בעי לברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת המזון: **הו יתבי בסעודתא.** דחול: **על כל כסא וכסא.** על כל פעם שהיה שותה בתוך המזון: **ואכסא דבתרא.** ברכת המזון סבירא ליה כרבא דבריך נמי לעיל אכסא

קמא ואכסא דברכתא: **נמלך אני**. בכוס שני נמלכתי לשתות שכבר הוי לי היסח הדעת מששתיתי כוס ראשון וכן כל פעם ופעם ששתיתי נמלכתי: **כתלמידי דרב**. כי ההוא עובדא דלעיל דיליף רבא מיניה דמיבעי לברוכי אכסא דברכתא אע"פ שכבר בירך איין שבתוך המזון: **לית הלכתא כתלמידי דרב**. כלומר כעובדא דתלמידי דרב לעיל דברכת המזון לאו אסוחי דעתא הוא ואע"ג דאמר הב וניברך שרי למישתי ואפילו הכי לית הילכתא כרב אשי דקמו להו רבא ומר זוטרא בחד שיטתא וצריך לחזור ולברך על היין של ברכת המזון בפה"ג כמנהג שלנו וכיון דאמר הב וניברך אסור למישתי עד לאחר ברכת המזון ועוד מדקא מייתי רב אשי סייעתא ממילתיה דרב להקשות על תלמידי דרב להכחישן מדברי רב רבן וקא מהדר גמרא ולא היא מכלל דלית הילכתא כרב אשי: **ואמר רב יקני"ה**. ולא בעי לברוכי ברכת בפה"ג תרי זימני חד אקידוש וחד אהבדלה והוא הדין לתרי כסי דקידוש היום וברכת המזון וקשיא לרב ייבא סבא דאמר להו הכי אמר רב הב וניברך אסור לכו למישתי דא"כ קשיא דרב אדרב: **הכא**. גבי יקני"ה לא עקר דעתיה ממישתיא שעדיין לא שתה וכל דעתו לשתות ונ"ל דלא גרסי' כולהו חדא ברכתא אריכתא נינהו שריבוי לשון שלא לצורך הוא שכבר פירש טעמו יפה משום דלא עקר דעתו ממישתיא שעדיין לא שתה וכל דעתו לשתות: **כי מטא רבא לאבדולי**. לעיל קאי אהא דרב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא וההוא עובדא בסעודת שבת אוקימנא לעיל משום הא מילתא דהכא דמשמע למוצאי שבת אתחיל רבא לברך ברכת הבדלה ואגב גררא אייתי להא עובדא דאמימר ומר זוטרא אית ליה דרבא ורב אשי לית ליה וליכא לפרושי אההוא עובדא קמא דרב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא אייתי לקמייהו כסא דאבדלתא ובריך מאור ובשמים דלא שייך למימר כי מטא לאבדולי קם שמעיה וכו' והרי כבר אמרנו שהיה מבדיל ובירך כבר אבשמים ואמאור ועוד הא דרב יעקב בר אבא אמאי מפסיק בינתים: **קם שמעיה**. דרבא אדליק אבוקה בשרגא: **א"ל**. רבי יעקב בר אבא לרבא לאחר שהבדיל למה ליה למר דעביד כולי האי הא איכא שרגא: **ודעתיה דנפשיה**. מעצמו אשר לא צויתיו והא דקאמר ליה רבא לא גרסי' דהא רבא עצמו הוא דקא מהדר לרב יעקב בר אבא: **ה"ג המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך זו היא הבדלתו כו'**. ולא היה אומר יותר: **על שבע**. מפרשינן

והאמר לא שלש אמר ולא שבע אמר. דארבעה אמר ומה ראית אם לתפוש את המועט דייך בגי' ואם לרבות באת היה לך לומר כל שבע: איברא. באמת: מעין החתימ'. ולא ממנינא הוא: חתימה. סוף הברכה חותם בברוך: פתיחתן. התחלתן: ומאי בינייהו. דהא ברכת הבדלה מעין פתיחתן ומעין חתימתן איכא וכן רוב ברכות: יום טוב שחל להיות אחר השבת. דבעי למיחתם בין קודש לקודש: הכי גרסיי מאן דאמר מעין חתימתן סמוך לחתימתן בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת והכי עבדינן לאפוקי נפשין מפלוגתא: אבל לא במוצאי יום טוב לשבת. דאפרכוס יוצא והמלך נכנס אין דרך ללוות האפרכוס שהכל נמשכין אחר המלך: הרגיל. שבקי בהן: אומר אחת. קשיא לר' אלעזר דאמר לא יפחות משלש: הכי גרסינן תנאי היא דאמר רבי יוחנן בנן של קדושים כו'. והיינו תנאי בנן של קדושים שהוא תנא: ונהגו העם. תנאים שהיו בימיו נחלקו עליו ועושין העם על פיהן הרי תנא אחר: ר' מנחם בר רבי סימאי. ואמרין במסכת ע"ג פרק ר' ישמעאל (דף נ) אמאי קרי ליה בנן של קדושים משום דלא אסתכל בצורתא דזוזא: ולית הלכתא כוותיה. גמרא קאמר ליה: האמורות בתורה. כגון הנך דלקמן: סדר הבדלות. היינו שבע הבדלות אע"ג דאיכא שמונה בין יום השביעי לששת ימי המעשה לא חשיב דמעין חתימה היא: וחותרם בסדר בראשית. ברוך סודר בראשית שבמוצאי שבת התחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית וכולהו הנך כתיבי ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ויבדל בין המים וגומר ואבדיל אתכם מן העמים (ויקרא כ) אבל הבדלה דשבת לא כתיבא דמעין חתימה חשיבא לקמן ולא ממנינא הוא והאי דלא חשיב לה לבסוף משום דלגבי שלש קתני לה דכי לא עביד אלא שלש הבדלות קאמר לה סמוך לחתימה: בין הים לחרבה. לקמן מסמי לה מברייתא: בין כהנים ולוים וישראלים. גרסינן ולקמן מפרש ליה: מקדש ישראל. מכל עולמו שיצר לא קידש אלא ישראל ולפי פירוש זה שייכא חתימה זו במוצאי שבת: מעין חתימה היא. דקאמרת וחותרם בסדר בראשית והויא לה בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה ובצרו להו משבעה: רב אמר מקדש ישראל. כר' יוסי בר' יהודה: ושמואל אמר המבדיל בין קדש לחול. שמואל לא סבירא ליה ככל הנך תנאי דלעיל אלא כרבנן סבירא ליה דתנן בסוף פרק

קמא דחולין (דף כו:) גבי יום טוב שחל להיות במוצאי שבת כיצד מבדילין בין קדש לחול כו' ואמרינן בגמרא היכא אמר לה להך ברכה בין קדש לקדש אמר רב יהודה בחתימתה רב שישא בריה דרב אידי אמר בפתיחתה

דף - קד - ב

ולית הלכתא כוותיה אלא כרב יהודה ומדהתם במוצאי שבת ליום טוב חתמינן בין קדש לקדש הכא במוצאי שבת לחול חתמינן בין קדש לחול כך נראה בעיני דאי לא תימא הכי שמואל דאמר כמאן ואנן היכי קיימינן כוותיה כדלקמן: ולית הלכתא כותיה. כו' יהושע בן חנניה לפי שאין חותמין בשתיים בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מט.) אלא כשמואל דהא לייטי עלה דרב: זיל אמטי ליה. לעולא ובעלילה זו תראה היאך מבדיל: המבדיל בין קדש לחול. הוא דאמר ותו לא: א"ל. רב יהודה לרב יצחא בריה: סררותיה דמר. כעס עליו על שלא הלך הוא בעצמו: דלא תיגמר שמעתיה מפומיה. דרב יצחק אלא מפומיה דאביי ואמרינן (יבמות דף צז.) כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: ברכת המצות. כגון להתעטף בציצית ועל נטילת לולב וטעמו של דבר לפי שאין בהן ריבוי דברים: וברכה הסמוכה לחבירתה. כגון אותן של שמונה עשרה ברכות: וברכה אחרונה שבקרית שמע. אע"פ שאין ברכה אחרת למעלה הימנה שהתחיל בה בברוך שהרי הפסיק קרית שמע אעפ"כ אינו מתחיל בה בברוך וחשבינן לה ברכה הסמוכה לחבירתה לאותה שלפני ק"ש שהרי מחובר אמת ויציב על סופו של ק"ש וכדאמרינן בברכות (דף יד:) שצריך לסמוך אמת ויציב אחר אני ה' אלהיכם כדכתיב וה' אלהים אמת הלכך כחדא ברכתא אריכתא דמיא: יש. מאלו שהזכרנו שפותח בהן בברוך ואינו חותם כגון ברכת פירות ומצות: יש מהן. שחותמין ואינו פותח כגון ברכה הסמוכה לחבירתה שהרי פוטרתה הראשונה שנפתחה בברוך: וברכת הטוב והמטיב דברכת המזון אע"ג דסמוכה לחבירתה שהרי התחיל בברכת המזון אף על פי כן פותח בה בברוך משום דברכה באנפי נפשה איתקן משום הרוגי ביתר שניתנו לקבורה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה אבל אנו מאריכינן

בה קצת כדי לומר בה שלש מלכיות כדמפרש בפ' שלשה שאכלו (שם
דף מט.) הלכך כולה חדא הודאה היא כברכת הפירות וכברכת המצות
ולא בעיא חתימה:

א

-

קה

דף

קשיא לעולא. שפתח בברוך ולא חתם בברוך: **הא נמי הודאה היא.** ואין
בה הפסק דבר אחר לא הפסק תחנה ולא הפסק רצוי הלכך בפתיחתן סגי
ולא דמי לברכת קידוש שצריך לספר בשבח שבת וברכת יוצר אור שיש
בה הפסק תחנה כגון ברחמיך הרבים רחם עלינו וברכת אבות יש בה דברי
רצוי וצריך לפתוח ולסיים בשבחו של מקום: **הווי יתבי בסעודתא.** ערב
שבת והאריכו בה עד שחשיכה: **ונפסיק.** בעקירת שלחן: **וניקבעיה.**
לסעודתינו: **בשבתא.** לשם שבת: **לא צריכיתו.** להפסיק בעקירת שלחן
כדי להבדיל בין סעודת חול לסעודת שבת: **דשבת היא קבעה נפשה.**
לסעודתה דמאחר שהיא אוסרת עלינו לאכול מעתה בלא קידוש אין לך
הפסק גדול מזה ומעצמה סעודת שבת חשיבא נבדלת מסעודת חול ודי
לכם בפריסת מפה וקידוש: **כשם שקובעת למעשר.** פירוש אכילת עראי
דשבת חשבי אותה קבע למעשר במסכת ביצה (דף לד:) משום דהוי עונג
אפי' סעודת כל שהוא דידה קבע הוא ואין אוכלין בשבת אפילו עראי
מתבואה שלא נגמרה מלאכתה למעשר אלא אם כן עישר מערב שבת:
קובעת לקידוש. שאסור לטעום עד שיקדש אלמא משחשיכה היא חשובה
אכילת שבת מאליה: **כך קובעת להבדלה.** כך יציאתה קובעת להבדלה
שאם יושבין על השלחן וחשיכה במוצאי שבת אסור לאכול עד שיבדילו
ואע"פ שלא הפסיקו סעודתן פורס מפה ומבדיל שיציאת שבת אוסרתן
באכילה וקובעתן להבדלה: **הבדלה אינה קובעת.** דכיון שהתחיל
בסעודת שבת מבעוד יום זהו כבוד שבת שיהא גומר סעודתו אף לאחר
שהחשיך ולאחר שגמר סעודתו יבדיל: **והני מילי.** דהבדלה אינה קובעת
לאפסוקי סעודתא אבל לאתחולי לא מתחלין: **והני מילי.** דלא מפסקי
לאכילה אבל לשתייה לאו דבר חשוב הוא ומפסיק ומבדיל: **ולא אמרן.**
אתחולי לא אלא חמרא ושיכרא אבל מיא לית לן בה: **לא קפדי אמיא.**
קמי הבדלה אבל קמי קידושא קפדי משום כבוד שבת והכי הלכתא

ושמעין נמי שאם היו סועדים בשבת והחשיך גומרין כל סעודתן ומזמנין ואחר כך מבדילין: **מבדיל והולך כל השבת כולו**. עד רביעי בשבת כדלקמן: **הזכרה בברכת המזון**. רצה והחליצנו וביום טוב יעלה ויבא: **שבת ויום טוב**. הימים ולא הלילות: **אין בהן קדושה על הכוס**. כי אם בורא פרי הגפן לבד: **דאי לא קתני**. דתנא לא בא להורות לנו דין אדם הפושע או שאירע לו מקרה ולא קיים דברי חכמים: **כבוד יום וכבוד לילה**. אם אין לו יין הרבה לסעודה או מיני מגדים יניחם עד היום:

דף - קה - ב

קידוש היום. קידוש הלילה שמקדשין את היום על הכוס בלילה קודם לכבוד יום שלא ישתה אותו באמצע סעודה אלא יקדש בו בלילה קודם אכילה: **ולעביד ביה תרתני**. קידוש היום והוי נמי כבוד היום קצת אע"פ שאינה בתוך הסעודה: **חביבה מצוה בשעתה**. כדאמר באלו דברים (לעיל דף סח:) שהרי הקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה ואין ממתניין להם בשבת עד שתחשך שנא' (במדבר ח) עולת שבת בשבתו הלכך יקדש בו בלילה ולא ימתין בו עד מחר: **ומי אמרינן**. גבי ברכה חביבה מצוה בשעתה: **ומשלשן כולן לאחריו**. לאחר ברכת המזון יין נר בשמים והבדלה כב"ש אליבא דר' יהודה והכי מפרשי' לקמיה ולא אמר חביבה מצוה בשעתה דלא מבדיל מקמי מזון דהויא שעת הבדלה: **לא חכימא אנא**. לא אמינא לה מדעתאי להא דחביבה מצוה בשעתה: **ולא חוזאה אנא**. מגיד: ולא אמינא לה משמיה דגברא יחידאה: **אלא גמרנא אנא**. כך שמעתי בישיבה: **וסדרנא אנא**. מסדר שמועותי לפני רבותי כך מפרש רבינו שלמה ובתלמידי רבינו יצחק כתב ה"ג לא חכימא ולא גמרנא אנא אלא מסדרנא אנא ונ"ל פי' הדבר כן לא חכימא אנא לומר מה שאמרתי מעצמי מקדש והולך כל היום כולו וגם לתרץ חביבה מצוה בשעתה ולא גמרנא אנא לא למדתי דבר זה מרבותי בסדר קידוש אלא סדרנא אנא כל סדרי ברכות קידוש והבדלה נתתי לב בהן לברר את כולן לא נתישבתי עד שעמדתי על עיקרון ועל סדרן להורות לעולם כן: **עיולי יומא**. מחבבינן ליה ועבדין קידושא מאורתא כי היכי דלינקטי עילוון הייא דחביבה מצוה בשעתה וזריזין מקדימין למצוה: **אפוקי יומא**. כגון הבדלה מאחרינן ליה

היכא דאשכחן שום עלילה לאחוריה כגון היכא דאין לו אלא כוס אחד דמאחרין ליה עד לאתר המזון: **שמע מינה המבדיל בתפלה כו'**. דקתני הנכנס לביתו במוצאי שבת מבדיל ואע"ג דסתם בני אדם מבדילין בתפלה: **ש"מ ברבה טעונה כוס**. ברכת המזון: **וש"מ כוס של ברבה צריך שיעור**. רביעית לוג דאי לא תימא הכי דצריך שיעור לחלקיה לתרי: **וש"מ המברך צריך שיטעום**. או הוא או אחד מן השומעים ובשתיית אחד מהן יצאו כולן כדאמר בעירובין בפרק בכל מערבין (דף מ:): דאמר התם ליברך עליה ולינחיה ומשני המברך צריך שיטעום וליתביה לינוקא לית הלכתא כרב אחא בר יעקב דאתי למיסרך וביום הכפורים קאי וש"מ דהמברך צריך שיטעום לכתחלה ואם לא טעם כי אם אחד מהן יצאו כולן ידי חובתן אבל אין מברכין על הכוס אם לא ישתה א' ממנו ואפילו בשתיית תינוק שפיר דמי ומברייתא זו שמעינן דצריך שיטעום דאי לא טעים ליה ליברך עליה תרי זימני הבדלה בשעתה בלא שתיה וברכת המזון בשעתה וייתה: **וש"מ טעמו פגמו**. לברכת המזון מדלא מבדיל ברישא קודם אכילה ושותה ומשייר המותר לברכת המזון: **וש"מ טעם מבדיל**. אף על פי שאכל מבדיל ולא ימתין עד למחר קודם אכילה דאיכא למאן דאמר לקמן (דף קו:): טעם אינו מבדיל הכא לא גרסיי טעם אינו מקדש:

א

-

קו

דף

ושמע מינה אומרים ב' קדושות על כוס אחד. היכא דלית ליה אלא כוס אחד כי הכא אע"ג דאמר לעיל (דף קב:): אין אומרים ב' קדושות על כוס אחד היכא דלית ליה שאני כדמתרצינן לעיל: **ושמעת מינה ב"ש היא ואליבא דרבי יהודה**. דאמר לעיל מאור ואח"כ בשמים דאילו לב"ה ברישא בשמים ואח"כ מאור והא ליכא למימר ר"מ ואליבא דב"ה כדאמר לעיל וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה ועני רבא זו דברי ר"מ הוא דה"נ פרכינן בברכות פרק אלו דברים (דף נב.) ומשני לא ס"ד מדקתני ומשלשן לאחר המזון מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא דמזון ברישא רבי יהודה כדאמר לעיל רבי יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שבסוף כו' אלמא רבי יהודה היא

ואליבא דבייש דאילו לר"מ מי תנא לה משלשן לאחר המזון דלדידיה מאור ברישא בין לבייש בין לב"ה ולא מזון כדאמר לעיל זו דברי ר"מ: **משום זכוס של ברבה צריך שיעור**. אבל אי הוה טפי מכשיעור וטעמו לא פגמו: **קפיד אכסא פגימא**. לקידוש ולהבדלה ולבהמ"ז ולכל ברכות שתקנו לסדרן על היין שלא יברך על כוס פגום אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בורא פרי הגפן שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה ומיהו אם אין לו אלא יין פגום מקדש עליו דקפיד לכתחלה משמע: **אפילו אחביתא**. חביות קטנות אבל אם חבית של עץ גדולה אין להקפיד: הי"ג ת"ר זכור את יום השבת לקדשו וזכרהו על היין אין לי אלא ביום בלילה מנין ת"ל זכור את יום השבת בלילה מנין אדרבא עיקר קידושא בליליא הוא דכי קדיש יומא בעיא לקדושי ותו בלילה מנין תלמוד לומר זכור את יום השבת תנא מהדר אלילה ונסיב לה קרא ליממא הכי קאמר זכור את יום השבת לקדשו וזכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה כו': **לקדשו**. משמע בשעה שמתקדש היום: **אין לי אלא ביום**. ולקמן פריך אדרבה עיקר קידושא בליליא הוא קדושתו: **הכי קאמר כו'**. אע"ג דאין לפרש לשון השנוי בברייתא בענין זה אלא ע"י שאנו מסרסין אותה למפרע אפ"ה לא שייך למימר חסורי מיחסרא שהרי אין חסר ממנה כלום אלא ששנויה למפרע דבמקום שהיה לו לומר אין לי אלא בלילה ביום מנין טעה התנא בשמועתו ושנה אין לי אלא ביום בלילה מנין הלכך לא שייך למימר חסורי מיחסרא: **ביום מאי מברך**. דאי אמרת קידוש מרישא והתניא שבת ויום טוב אין בהן קדושה על הכוס: **אמר רב יהודה בפה"ג**. אתאי כסא דחמרא וברוכי ומשתי משום כבוד שבת לחלק בין מדת שבת למדת חול שהוא ענין שיר שאין אומרים שירה אלא על היין והכי מפרש בשאילתות דרב אחאי בפרשת וישמע יתרו: **קידושא רבה**. בורא פרי הגפן וקרי ליה קידושא רבא דאכולהו קידושי קאמרי ליה: **ואגיז ביה**. האריך בו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשתות ובכך יבין דבורא פרי הגפן רגילין לומר ותו לא שאם לא כן היה אומר לו [לקדש] קידוש גדול של לילה כמנהגן: **עד רביעי בשבת**. ולא עד בכלל אבל מרביעי ואילך גבי שבת הבאה מתחשב: **לענין גיטין**. אם אמר לה הרי זה גיטך על מנת שתתני לי ר' זוזי אחר השבת או על מנת שתתנם לי קודם השבת: **אבל לא על האור**. אם לא בריך על הנר בורא מאורי האש במוצ"ש שוב אינו מברך כך נ"ל טעם הדבר כדתניא במקום שנהגו (דף נד.) אין מברכין בו אלא בליל מוצ"ש הואיל ותחלת ברייתו הוא:

נטל ידיו לא יקדש. אלא אחר יקדש והוא יצא ידי חובתו בשמיעה ושתיה דאין כאן היסח הדעת מאחר שהוא עצמו אינו מברך אבל הוא עצמו לא יקדש אם נטל ידיו כדי שיאכל על סמך נטילה דלפני קידוש דקידוש מפסיק בין נטילה לאכילה והוי כהיסח הדעת ובעי נטילה אחריתי בתר קידושא דתכף לנטילת ידים סעודה ובשביל קידוש לא בעי נטילה דהנוטל ידיו לפירות הי"ז מגסי הרוח והא קמ"ל דנטילה שלפני קידוש אינה עולה לו לפיכך יקדש תחלה ואח"כ נוטל ידיו וכ"ש דהנוטל ידיו לא יבדיל דהא אפילו קידוש דבמקום סעודה הוא ואיכא למימר דליכא היסח הדעת אפי"ה אין יכול לסמוך על נטילה דלפני קידוש והא דקאמר נטל לא יקדש ולא אמר מקדש וחוזר ונוטל ידיו היינו משום דלא בעינן נטילת ידים תרי זימני דחדא מינייהו ברכה לבטלה הלכך לא יקדש הוא אבל חבירו יקדש לו: **דחביבא ליה ריפתא**. שהיה רעב מקדש אריפתא אלמא לא בעי נטילה אחריתי אלא מעיקרא משי ידיה ואכיל נהמא דקידוש אלמא קידוש שלאחר נטילה לא חשיב היסח הדעת וכן הילכתא דמי שנטל ידיו קודם קידוש א"צ לחזור וליטלן אחר קידוש ולא אפליגו רבנן בין מקדש אריפתא למקדש אחמרא מדלא קא מהדר ליה לרב יצחק בר שמואל מידי ומיהו לכתחלה מוזגין ואח"כ נוטלין לידיים כב"ה במסכת ברכות (דף נא:): ומדרב שמעינן שמקדשין על הפת ואומר ויכולו ומברך המוציא ואינו אוכל גם לא יפרוס עד שיקדש אחרי כן ודוקא קידוש אבל הבדלה אינה אלא על הכוס של יין כדאמרינן (שם דף לג.) העשירו קבעוה על הכוס ומי שאין לו כוס יין במקום שרגילין לשתות יין אל יבדיל על הפת ודי לו בהבדלת תפלה בסידור רב עמרם: **טעם**. אם אכל לא יקדש כל הלילה אלא למחר קודם סעודה: **אני אומר טעם מבדיל**. ואע"ג דלגבי קידוש אמינא טעם אינו מקדש בהבדלה אין להחמיר כל כך: **אשתלי**. רב ירמיה: **אמרה ליה דביתהו**. דרב אסי: והא מר לא עביד הכי דאמר רב אסי טעם אינו מבדיל: **א"ל**. רב אסי: **שבקיה כרביה ס"ל**. דס"ל כרב ורב הונא משמיה דרב היה אומר וכך פרש"י:

כל השבת כולה. כדאמרן לעיל עד יום רביעי והכי קי"ל כרבא דאמר טעם מקדש ואם שכח ולא קידש מקדש למחר כל היום כולו וכן טעם מבדיל ואם לא הבדיל מבדיל והולך עד יום רביעי: **ובת טוות**. לן מעונה שלא אכל וקרא הוא בדניאל: **חמר מדינה**. אין יין אחר בעיר הזאת כי אם שכר הלכך מבדילין בו וכן הלכה אבל מים לא איקרו חמר מדינה ואין מבדילין על המים אפילו היכא דליכא שכר ויין: **שמעת מינה תלת**. ג' דברים בסידרי הבדלה ואף על גב דשמעינן מינה דמבדילין על חמר מדינה אע"פ שאינו יין לא חשיב דלא איירי אלא בסדר הבדלה אי נמי מילתא דפשיטא הוא דכיון דאין יין אחר בעיר טוב לו שיבדיל על השכר משלא יבדיל כלל: **מהו לקדושי אשכרא**. במקום שאין יין: **פירזומא**. שכר שעורין: **ותאיני**. שכר תאנים: **ואסני**. שעושין שכר מפרי סנה כגון תותין והללו חשובים יותר מסתם שכר שלהם שהיה של תמרים: **אבל אבדולי מבדלינן**. אליבא דרב: **תליסר מגני**. שנתן המים על התמרים ואח"כ נותנן על תמרים אחרים וכן הביא אחרים עד שלש עשרה פעמים ומגני נראה שהוא לשון אשר מגן צריך בידך (בראשית יד) ומתרגמינן ומסר והוא לשון מסר כך השיכרא היה כותש ג"כ ומשבר התמרים חדשים שלש עשרה פעמים: **צעריה**. שלשול דתמרים משלשלין כדאמרי' בכתובות (דף י:): **מיסרון ומפייס**. בתמיה וכי מי שמצער ראוי הוא לפייס ולרצות להקב"ה ולומר עליו קידוש: **אדור ברבים**. נדר שאין לו הפרה: **מי זוריון**. מי משרת פשתן: **תיהוי שקיותיה שיכרא**. עני יהיה שלא יוכל לקנות יין מדה כנגד מדה: **מקדש אשיכרא**. ואע"פ שהיה יין בעירו וטעמו משום דחביב ליה כדאמר לעיל זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא: **שרי ליה אבא**. התחיל לעשות שכר ולהשתכר בו ויפה בעיניך ומקדש אתה עליו: **ואין מברכין**. ברכת המזון כדמפרש לקמן: **כוס של ברבה**. ברכת המזון: ה"מ דלא קבע עליה אבל קבע עליה לית לן בה לא גרסינן כלל: **מטעמת יין כל שהוא**. אותה טעימה שאמרו המברך צריך שיטעום אותה טעימה די בכל שהוא: **וטעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא**. והכי הילכתא והוא שלא טעם אחד מכל המסובין אבל טעם אחד מהם יצאו כולן ידי חובתן ואע"פ שלא טעמו: **אמר רב נחמן בר יצחק אנא תנינא לה**. לההיא מתניתא משמיה דרב גידל (דמנרש) אבל אינו מזכיר מי הוא שמא גידול בר מנשיא או גידול דמן נרש: **מנחה גדולה**. משש

שעות ומחצה ולמעלה דהיינו זמן עשיית תמיד הערב כשאתה בא להקדימו כגון בערב הפסח שחל להיות בערב שבת שנשחט בשש ומחצה והפסח אחריו כדאמרינן בתמיד נשחט (לעיל דף נח.) ומשום פסח. שמא ישב בסעודה ויפשע מעשות פסח:

דף - קז - ב

או דילמא סמוך למנחה קטנה. והיינו בגמר ט' שעות דמתשע שעות ומחצה הוי זמן דהקרבת תמיד של כל השנה כשהוא מאוחר דהשתא משום אימנועי מפסח ליכא דערב הפסח היה התמיד קרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו מיד לפיכך אם בא לאכול סמוך למנחה קטנה דהיינו בגמר תשעה וכבר נשחט הפסח ואין כאן לחוש אלא משום מצה שלא יאכלנה אכילה גסה ונהי נמי דמשום פסח איכא למיחש לאכילה גסה דאף על גב דהוא נאכל על השובע אכילה גסה מיהא אינה אכילה ובקדשים מזיק הוא דחשבינן ליה ביבמות (דף מ.) אלא משום דלגבי לחם הויא אכילה גסה באכילה מועטת נקט מצה אי נמי רבותא קאמר והכי קאמר או דילמא סמוך למנחה קטנה ואפילו בזמן דליכא פסח דליכא למיחש לעשייתו ולא לאכילתו משום אכילת מצה מיהא איכא דלא ליהוי אכילה גסה חיישינן: **אגריפס המלך**. מלך כשר היה ממלכי חשמונאי ולא היה אוכל עד שעה ט': **רבותיה דאגריפס**. כלומר היינו רבותא דקתני בברייתא אפי' אגריפס דאע"ג דעדיין לא אכל וזמן איסורא לא מטא אכתי בשעה תשיעית עד לאחר תשעה אפילו הכי לא יאכל משום דמשיך ליה עד זמן איסור ויתענה ולא יאכל: **אלא אי אמרת**. ממנחה גדולה ולמעלה אסור מאי אפילו אגריפס הא מטא כבר זמן איסוריה משש שעות ומחצה ואילך וצריכה למימר דאסור בתמיה דאטו משום דלא אכל בעי למיעבד איסורא: כדבעינן למימר לקמן לא גרס ליה: **סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס הא מטא ליה עידן איסוריה**. קודם שיגמור סעודתו דאפילו רבי יוסי דפליג בהפסקת ערב הפסח בריש פירקא ואמר שלא להפסיק מאחר שהתחיל לאכול בהיתר הכא מודי דאסור דמעיקרא לדעת כן היה אוכל בתשע שעות שגמר סעודתו בתוך זמן איסוריה וכמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסיר: **מהו דתימא ט' דאגריפס**

כארבע לדידן דמי. דכיון דלמוד לאכול בתשע שעות כארבע שעות לדידן דמי ויאכל גם הוא מצה לתיאבון גם הוא כמותינו שאוכלין בד' שעות ביום והלכך הואיל ואכתי לא מטא זמן איסורא נישרי לאכול בתחלת ט' אע"פ שתמשך סעודתו לאחר ט' קמ"ל דאסור לאכול אבל אי הוה תנינן סמוך למנחה גדולה ליכא רבותא כלל ולא הוה שייך למיתני אפי' דכיון דטעמא משום דילמא אתו לאימנועי מפסח ולא משום אכילה גסה דמצה ליכא למימר הכי מהו דתימא ט' לאגריפס כדי לדידן דמי הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן: **מטבל ואוכל.** מן המנחה ולמעלה: **תרגימא.** פירות ובשר בלא לחם והא דנקט מטבל שכל מאכלם ע"י טיבול: **בירקא.** היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע ונראה בעיני דמגרר ליבא למיכל ואכל מצה לתיאבון יותר ולפיכך היה אוכל [ירק] ולא היה נוהג כן כי אם ערב הפסח כדי להמשיך ולאכול בלילה כדאמר' במס' שבת בפ' תולין (דף קמ:): אמר רב חסדא בר בי רב לא ליכול ירקא משום דמגררי ליבא כו' וכדאמר נמי בסמוך רבא הוי שתי חמרא במעלי יומא דפסחא כי היכי דנגריר לליביה ודברים הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשיכין את הלב לאכול כדמוכח נמי בברכות (ד' מב.) שהיו רגילין לאכול פרפרת קודם אכילת הפת לגרר את הלב כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת אלמא דפרפרת קודם לפת: **תניא נמי הכי.** דאוכלין מיני תרגימא ערב הפסח כדי להמשיך את הלב: **השמש מטביל בבני מעים.** כלומר בבני מעים של בהמות הנשחטות לסעודת יו"ט וגם נותן מהם לפני האורחין המנויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מצה ופסח לתיאבון ובערב הפסח קאי בתוספתא דפסחים ואפי' מן המנחה ולמעלה דלעיל מינה תניא ע"פ סמוך למנחה לא יאכל כו': **ואע"פ שאין ראיה לדבר.** דאכילה מושכת אכילה זכר לדבר יש קצת דכתיב נירו לכם ניר הראה לנו הנביא דוגמא שחורשין את הקרקע כדי לקבל את הזריעה ואם אינה חרושה אינה מקבלת הזריעה אף אדם האוכל דברים שאין משביעין את האדם פותחים בני מעים ומרחיבין אותן ויקבל המאכל של סעודה אחרי כן לתיאבון כך נראה בעיני שיטה זו ועיקרא ורבינו שלמה זקיני פירשה כן בני מעיים הואיל ועסוק בסעודה יכול הוא לאכול בני מעיים מה שדרך השמש לאכול רשאי הוא לעשות כן מן המנחה ולמעלה דהואיל ועסוק בהן מצערי ליה אי לא אכיל ואי אכיל לא משבעי ליה: **נירו לכם ניר.** כשאתם טורחים תטרחו שתוכלו ליהנות ממנו ושמש זה שעסוק בסעודה או בבית המטבחים אם אינו נהנה מצער ליה ולא נהירא עוד יש לשון אחר ואין בו ממש:

בין הכוסות הללו. בין הראשון לשני בין השני לשלישי ומשום דחמרא מגרר גריר ליה הוא כדמפרש ואזיל: **בין שלישי לרביעי לא ישתה.** שלישי דברכת המזון דכיון דלא חיישינן עוד לגרירי ליבא לא שרינן ליה דנראה כמוסיף על ארבעה כוסות ובגמרת ירושלמי נמצא למה כדי שלא ישתכר דתו לא חזי למיגמר הלילא ופריך התם הלא כבר משוכר הוא שהרי שתה הרבה בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון לא משכר שלאחר המזון משכר: **נימא קסבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח.** וקסבר לה בשחיטת פסח כר' יהודה בן בתירא דאמר כוליה יומא זמן שחיטה הוא ומאי בין הערבים דכתיב בפסח בין ערב דהאידינא לערב דאתמול משכלה ערב דאתמול דהיינו משיעלה עמוד השחר לערב דהאידינא משום הכי מתענה כוליה יומא ואע"פ שלא היה פסח בימיו הואיל ואיתסר איתסר: **ואי טעם מידי בצפרא.** לא מצי למיכל מצה לתיאבון לאורתא: **עד שיסב.** הסיבה של צד שמאל: **מצה צריכה הסיבה.** כשאוכל מצה של מצוה לילה הראשון כבני חורין שהוא זכר לגאולה: **מרור אין צריך הסיבה.** שהוא זכר לעבדות: **דההיא שעתא משתעי בחירות.** ובגאולה שהוא אומר הגדה השתא שמעינן מינה דארבעה כוסות צריך הסיבה מרור אין צריך הסיבה: **פרקדן.** פניו כלפי למעלה ושוכב על אחוריו: **הסיבת ימין לאו שמה הסיבה.** שהרי בימינו הוא צריך לאכול: **שמא יקדים.** אפרקדן קאי שמתוך שצוארו שוחה לאחוריו שפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה וקנה פושט למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונחנק כך פירש רבינו שלמה וקשיא לי אמאי לא סמכיה להאי ולא אהסיבת ימין ורבותי פירשו שמא יקדים קנה לושט דושט הוי על (דרך) ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הושט ולכך נראה בעיני דאהסיבת ימין קאי מדסמכיה לדידיה: **אשה אינה צריכה הסיבה.** מפני אימת בעלה וכפופה לו ומפרש בשאילתות דרב אחאי לאו דרכייהו דנשי למיזגא: **בן אצל אביו צריך הסיבה.** דלא הוי כפוף כל כך: **בי מר.** רבה: **הוה זגינן אבירכי דהדדי.** כל אחד נשען על ברכי חבירו: **כי אתינן לבי רב יוסף.** דרבה מלך מקמי דרב יוסף: **כמורא שמים.** דכתיב (דברים ו) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים

(לעיל דף כב:) השוה מורא רבו למורא שמים: בשוליא דנגרי. תלמידו של נגר שמלמדו אומנות: שמש שאכל כזית מצה. לא גרסינן באחרונה:

ב

-

קח

דף

שאף הן היו באותו הנס. דאמר במס' סוטה (ד' יא:) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו וכן גבי מקרא מגילה אמר הכי משום דעל ידי אסתר הוה וכן גבי חנוכה במס' שבת (ד' כג.) לשון מוריננו הלוי: **אמר ר"י אמר שמואל ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן.** בכל אחד כדי שיהא בהן מזיגת כוס יפה של ברכה שיעורו רובע רביעית לוג כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית לוג דכל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא הכי מפרשינן לה במס' שבת בהמוציא יין (ד' עז.) והשתא קס"ד דמזיגת כוס יפה ורובע רביעית לאו חד שיעורא הוא כוס יפה כוס של בהמ"ז משום דעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה כו' כדא"י במס' ברכות (ד' נא.): **שתאן חי.** שלא מזגן במים יצא וכגון שיש בו רביעית לוג דבבציר מרביעית לאו כלום הוא דכי היכי דמזוג בעינן רביעית בין הכל ה"נ חי בעינן רביעית: **בבת אחת.** עירה ארבעתן בתוך כוס אחד כך פירש רבינו שלמה ולא נהירא דאפי' שותה הרבה בכלי אחד לא חשיב אלא כוס אחד דהאי רביעית אינו אלא למעוטי פחות מרביעית אבל טפי מרביעית בכוס אחד חשוב כוס אחד ונ"ל דהכי פירושו בבת אחת שלא על סדר משנתינו אלא שתאן רצופין: **השקה מהן.** מכל כוס וכוס שלא שתה כולו כדמפרש לקמן: **ידי יין יצא.** ששתה ארבעה כוסות: **ידי חירות לא יצא.** כלומר אין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג והני מילי ביינות שלהן דדרו על חד תלת מיא אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה: **ידי יין יצא.** משום שמחת י"ט כדתנאי לקמן (דף קט.) ושמחת בחגך במה משמחו ביין: **אבל ידי ארבעה כוסות לא יצא.** וכולן חשובין כוס ראשון ולא יותר וצריך להביא עוד שלשה כוסות על הסדר: **צריך שיהא בהן כדי רביעית.** כלומר בכל אחד ואחד כדי רביעית לוג: **אחד חי.** צריך רביעית דבציר מרביעית לא חשיבא שתייה כדנפקא לן מכל משקה אשר ישתה (ויקרא יא): **ואחד מזוג.** שהיה בו רובע רביעית יין ושלשה רבעין מים דהוי בין כולהו רביעית: **ואחד ישן.** שאין בו טעם יין כל כך שנעשה חלש אי נמי חדש אין

בו טעם יין : **צריך שיהא בו טעם יין**. למעוטי חדש וישן : **ומראה**. שיהא אדום : **קתני מיהת כדי רביעית**. לכל אחד ואחד ואת אמרת כדי מזיגת כוס יפה לכל אחד ואחד וס"ד דשני שיעורים הן מדלא קאמר שמואל כדי רביעית כלשון הברייתא : הכי גרסינן כמו שכתוב בספרים אידי ואידי חד שיעורא כדי מזיגת כוס יפה היינו רביעית תירוצא היא לומר שלשון שמואל ולשון הברייתא אחד הן וכדי מזיגת כוס יפה דקאמר שמואל היינו רובע רביעית יין כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית כדאמר בהמוציא יין (שבת ד' עו :) כך נראית שיטה בעיני ועיקר ורבינו פי' שכך מקשה הגמ' דקס"ד דשמואל קאמר רביעית בין כולן וברייתא קאמר לכל אחד ואחד ותירץ הגמ' דשמואל נמי קאמר לכל אחד ואחד וקשיא לי והלא ברייתא סתמא קתני צריך שיהא בהן ואיכא לפרושי נמי דבין כולן קאמר : **אל תרא יין**. אל תחמוד להיות רגיל בו כי יתאדם מכלל דיין נמי מראה בעי וטעמא נמי בעי כדמזהר עליה שלא להשתכר בו : **ואחד התינוקות**. שגם הם נגאלו : **ובי מה תועלת יש לתינוקות**. הלא פטורין מן המצות :

א

-

קט

דף

קליות. קלי מחטים ישנים דחדש אסור עדיין בלילה הראשון של פסח ומקומות יש בספרד שמייבשין חטים ישנים במחבת על גבי האור ואוכלין אותם עם אגוזים בקינוח סעודה מפי רבינו שמואל החסיד וגם במשנה מצינו קליות מחטים ישנים ושנויה במסכת תרומות (פ"ה משנה ג) אגב גררא דתנן סאה תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאין תירום ותישרף רבי אליעזר אומר תעלה ותאכל נקודים או קליות או תלוש במי פירות : **חוטפין מצה**. מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו ואית דמפרשי חוטפין מצה אוכלין מהר שני לשונות הללו פירש רבינו ויש גורסין מצות מגביהין את הקערה שיש בה מצה ומרור ובי' תבשילין ולי נראה חוטפין מסלקין את הלחם מיד התינוקות שלא יהו ישנים מתוך מאכל הרבה כדרך התינוק אחר אכילתו ושוב לא ישאלו אבל עכשיו כשחוטפים מהן לא ישנו וישאלו כלומר לא ישנו שלא אכלו כדי שבען וישאלו כשיראו השינויים שאנו עושין היכירא לתינוקות כדלקמן וכן מוכח לשון התוספתא דתניא רבי אליעזר אומר חוטפין מצה

לתינוק כדי שלא יישן רבי יהודה אומר משמו אפילו לא אכל אלא חזרת אחת ולא טיבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן כלומר גוזלין ורבינו פיי שכן עיקר אותו הלשון שפירשתי חוטפין ממהרין לאכול מדקתני הא דר"ע בתרה ואיכא למימר דאגב גררא דקאמר כדי שלא יישן קא מייתי נמי להא עובדא דר' עקיבא דחייש שלא ישנו ותרי מילי נינהו רבי אליעזר איירי לחטוף מן התינוקות אחר שאכלו מעט כדי שלא יישנו ור"ע איירי שצריך למהר לעשות הסדר טרם יישנו: **חוץ מערבי פסחים**. כדי שיישנו את התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה א"נ כשמעכבין עד הלילה לאחר שהחשיך ישנים התינוקות: **אנשים בראוי להם ביין**. גמ' קאמר לה: **קיסתא דמורייסא**. מדה שמוכרין בה המורייס: **ובה משערין רביעית של פסח**. שממלאין אותה ומחלקין אותה לארבע כוסות דלוג ארבע רביעיות: **תמניתא**. מדה והיינו תומן ועוכלא דמסכת סוטה (דף ח:): **הוות יתירא על דא**. תמניתא: **ובה משערין רביעית של פסח**. שהיו ממלאין אותה ומערין לתוך אותה של עכשיו עד שהיא מלאה ומים הנשארים בתומניתא היא רביעית: **[רביעית] של תורה**. כגון רביעית יין של נזיר הלכה למשה מסיני (סוכה דף ו.) ורביעית דם הבאה משני מתים דנפקא לן מקרא (נזיר דף לח.) וכגון רביעית שמן לרקיקי נזיר דאיכא דיליף לה מקראי במנחות (דף פט.) ומדת חלל הכלי בריבוע הוי אצבעים אורך על אצבעים רוחב ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע ומנא לן ממקוה: **כדתניא ורחץ במים את כל בשרו במים במי מקוה**. מים המיוחדים שנקוו מתחלה מעצמן מדלא כתב במים למעוטי שאובין דאזיל השתא ומייתי וטביל: **כל בשרו**. מדלא כתב בשרו משמע שכל גופו עולה בהן שאינו נראה אלא כולו מכוסה

ב

-

קט

דף

דהיינו אמה על אמה ברום שלש אמות. צריך שיהא הכלי מלא מים שיטבול בו האדם ושיערו חכמים דהיינו ארבעים סאה ומינה ילפינן לרביעית של תורה כיצד חלקהו מתחלה כולו לרומו רומו של מקוה שלש אמות דהיינו שמונה עשר טפחים וחלקם לששה עשר חלקים ותמצא בכל

חלק וחלק טפח וחצי אצבע גובה ברוחב אמה על אמה ומחזיק אחד
מששה עשר בארבעים סאה דהיינו שני סאין וחצי סאה טפח וחצי אצבע
כמה חומשי אצבעות הן עשרים ושנים וחצי חומש מד' אצבעות עשרים
חומשין ומחצי אצבע ב' חומשין וחצי חלקם להני כ"ב חומשין וחצי
לחמשה חלקים ותמצא בכל חלק וחלק ארבעה חומשין וחצי השלך מהן
שני חלקים שהן תשעה חומשין ועכב בידך שלשה חלקים שהן שלשה עשר
חומשין וחצי של רום הכלי דהיינו רום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע
וכאשר מיעטת רום הכלי שני חלקים מחמשה ונשארו שלשה חלקים כן
תמעיט את המשקין שנשארו בידינו מארבעים סאה שני סאין וחצי
דהיינו חמשה חצאין השלך השני חלקים ועכב השלשה חלקים שהן סאה
וחצי נמצא כלי של אמה מרובע ברום אצבע וחצי אצבע וחומש אצבע
מחזיק סאה וחצי חלקהו לרחבו אמה על אמה יש בו ששה ושלישים
חתיכות של טפח על טפח והסאה וחצי יש להם שלשים וששה לוגין נמצא
כלי של טפח על טפח ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק לוג
דהיינו ארבע רביעיות חלקהו לרוחבו שתי וערב ותמצא בו ארבע פעמים
אצבעים על אצבעים כנגד ארבע רביעיות נמצא כלי של אצבעים על
אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק רביעית דהיינו
ביצה ומחצה לשון קצר ששמע רבינו מרבי יעקב בר יקר רבו זצ"ל איפה
שלש סאין סאה ששה קבין קב ארבע לוגין לוג ששה ביצים דהיינו ארבע
רביעיות פירושא דקבא לא גרסינן כלל עד אמר רב אשי ופירוש הוא
מהלכות גדולות של רב יהודאי אמה על אמה יש בה שלשים וששה
טפחים בטפח על טפח שהאמה ו' טפחים וכשתחלקנו לאורכו ברצועות
שהן רחבות [טפח] תמצא בו ו' [רצועות] כל אחת ואחת רחבה טפח
וארכה ו' טפחים ואח"כ חלק כל רצועה לארכה לששה תמצא בה ששה
פעמים טפח על טפח וכן לששה רצועות הרי ל"ו טפחים: **שולחן של**
מקדש. שולחן של זהב שעשה משה וכתוב ביה (שמות כה) אמתים ארכו
ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו: **של פרקים הוה**. שינולין לפרק רוחבו
לשנים וכן רגלי השלחן אינן מחוברין יפה ויכולין לפרקו: **דאי ס"ד**
הדוקי מיהדק. שאין יכולין לפרק רחבו: **הכי מצי מטביל ליה**. הואיל
ורחבו אמה בכלי שהוא אמה על אמה דמקוה היה שם בעזרה כדאי
בסדר יומא (ד' לא.) א"נ באמת המים שבעזרה שבה מטבילין כלי שרת
שנטמאו והיתה רחבה אמה ועל שם כך נקראת אמה כדתנן (יומא דף
נח:) אלו ואלו מתערבין באמה ולשון ראשון לשון רבינו יעקב מדאמר רב
אשי למלתיה גבי מקוה: השלחן מקבל טומאה כדאמרינן בחומר בקודש
(חגיגה ד' כו:) דאמר ר"ל מאי דכתיב השלחן הטהור מכלל שהוא טמא:

מחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה. במס' עירובין מפרש מנא לן: **מי מתקני.** ארבע כוסות שהן זוגות דאתי בהו לידי סכנה דאפילו למ"ד לקמן דארבעה אין בו משום זוגות אלא בתרי לענין כשפים מיהא חיישינן לקמן בשמעתין: **תרי.** זוגות וה"ה לארבעה: **צרכיו.** תשמיש: **רבא אמר כוס של בהמ"ז.** שהוא שלישי לרעה אינו מצטרף להשלים זוגות לסכנה אם שותה רביעי אחריו וכי האי גוונא אמריי לקמן וישמרך לרעה אינו מצטרף:

א

-

קי

דף

מצוה באנפי נפשיה היא. ואין מצטרפין זה לזה: **נמלך הוא.** דתשמיש ראשון גמרה ביאתו ובטל תאותו: **הכי קאמר לא יאכל תרי.** ויעשה צרכיו אפי' פעם אחת כלומר אדם שאכל זוגות יזהר בעצמו שלא ישמש מטתו אחרי כן עד זמן מרובה דילמא חליש מחמת תשמיש ואידי דבזוגות קאי מיתרע מזליה: **כפלים.** כמו זוגות: **דמו בראשו.** עון מיתתו על ראשו מוטל שהוא ממית עצמו: **בזמן שלא ראה פני השוק.** בין כוס לכוס: **ולא אמרן.** דמרעי ליה זוגות אלא לצאת לדרך אבל לעמוד בביתו לית לן בה: **מני כשורי.** כששותה כוס זה מסתכל בקורה זו וכששותה שני מסתכל בשאצלה ולפי חשבון הקורות יזהר בזוגות ובכל פעם ופעם עושה כן אע"פ שאינו יוצא לדרך: **אביי בי הוה שתי חד כסא מנקטא ליה אימיה תרי בסי.** דהוי להו תלתא ולכך מזמנים אותם ביחד שלא יבוא הדבר לידי שכחה ויעמוד בזוגות: **אביי עיברתו אמו מת אביו ילדתו אמו מתה אמו והא דאמר אביי אמרה לי אם ההיא מרבינתיה הואי בקדושין (ד' לא:):** **אדם חשוב שאני.** דמסרי שדים נפשיהו לאזוקי: **עשרה כוסות אין בהן משום זוגות.** וכל שכן טפי: **עשרה כוסות תיקנו בבית האבל.** בפרק קמא דכתובות מפרש טעמא: **שלום.** תיבה שביעית היא דכתיב ישא ה' וגו' לטובה מצטרף אם שתה ששה ושתה השביעי מצטרף לבטל הזוגות: **אבל לא לרעה.** שאם ישתה כוס שמיני אחריו אין שמיני מצטרף על השביעי להזיק וסברא הוא כיון שבירכן בשלום שהוא תיבה שביעית אין שום היזק בעולם: **רבה ורב יוסף.** כמו שהיו הדורות זו אחר זו היו מקילין בזוגות והולכין ופוחתין: **רבא אפקינהו בארבעה.** פעמים הרבה כשהיו

נפטרין ממנו היה משקן ופעמים שלא היה משקן אלא ארבעה כוסות ונפטרין ואף על גב דתריץ רבה לעיל כוס של ברכה כו' אלמא סבירא ליה דארבע יש בהן משום זוגות אי לאו משום כוס של ברכה איכא לתרוצי דנהי דארבע להזיק ליכא למיחש לכשפים מיהא איכא למיחש כדלקמן והלכך איצטריך רבא לתרוצי לעיל הכי דלית להו לרבנן לתקוני מילתא דאתי בה לידי סכנה ואפילו סכנת כשפים: **דאותבן בפירקא**. שהקשה לי בשעת הדרשה וביישני ברבים שדרכו היה להקשות לו ברבים: **לא איקרי מזיק**. אין רגיל בכך דגנאי הוא לו ולא חיישינן לזוגות דמילתא דלא שכיחא היא ומיהו זימנין דניזוק והרוצה להחמיר ולעשות נטירותא יתירתא עביד: **בתרי בסי קטלינן ליה**. משום זוגות: **אי קרי ונפק**. בזוגות מהו תקנתיה: **זקפא**. גודל: **אי שמע**. ואפילו קול אדם או קול אשה דאמר ד' נימא איהו חמשה שלא יעמוד בזוגות: **עד מאה וחד**. שהיה שד מונה זוגות והוא היה מוסיף אחת שלא לעמוד בזוגות: **פקע שידא**. מרוב צער: **רישתינהי דנשים כשפניות**. גבירתן של נשים כשפניות השולטת עליהן ומלמדתן אמרה לי דבר זה: **חרי חמימי בדיקולי בזייא**. צואה חמה בסלים קרועין ונקובין: **לפומייכו חרשייתא**. לפיכם נשים כשפניות: **קרח קרחייכו**. יהי רצון שימרטו אותן שערות שלכם שאתם מכשפין בהן: **פרח פרחייכו**. הרוח ינשא אותם פירורי לחם שאתם מכשפות בו ונראה לי דהאי דכתיב בנשים כשפניות ביחזקאל (יג) הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה מצודדות שם את הנפשות לפורחות אחד מכלי אומנות של כשוף:

דף - קי

איבדור תבלונייכי. יהו מפוזרין תבלין שלכם: **פרחיה זיקא למוריקא** **חדתא דנקטינו**. ישא הרוח אותנו בושם חדש שאתן אוחזות בידכן לכשף בו: **אדחנני וחננכי לא אתיתי לגו**. כל זמן שחסו עלי מן השמים ואני חסתי על עצמי ואתן חסתן עלי לא באתי ביניכם: **השתא דאתית לגו קרחנני וחננכי**. השתא שבאתי ביניכם יודע אני שנתקררו עלי רחמיכם וגם רחמי נתקררו שלא חסתי על עצמי. ל"א גרסיי חרי חמימי בדיקולי בזייא צואה רותחת בסלים קרועין יהא לפומייכו נשי חרשייתא אותן

חרי יהא מזונות לפיכם כשפניות. בתשובות הגאונים: **קפיד ארושמא**
דחביתא. כשמוכרים יין חוקקין פגימות בחבית למספר האיפות וקפיד
עלייהו שלא יצאו בזוגות: **כל דקפיד**. יותר מדאי קפדי בהדיה השדים
להזיקו ודלא קפיד כ"כ לא קפדי בהדיה להזיקו ומיהו למיחש מיבעי
אפילו מאן דלא קפיד דלא קפדינן בהדיה דאי תימא דלא קפדי בהדיה
כלל א"כ זוגות למה נזכרו בגמרא כך היה להם לחכמים לומר לא יזהר
אדם בזוגות דלא לקפדו בהדיה: **וד"א**. עדיין יש פרי אחד שמקפדין
בזוגותיו הלכה למשה מסיני דמזקי: **והא דאמרת לעיל עשרה אין בהן**
משום זוגות. ה"מ היכא דליכא נשים כשפניות: **גס ביה**. פגע בו ל"א הבין
בו שהיה מסוכן: **אזל חבקיה לדקלא**. מתוך חולי ודאגה נסמך עליו: ה"ג
צווח דיקלא ופקע בו והדקל יבש מכח הכשפים: **קערות**. אם אכל שתי
קערות תבשיל: **גמרו בידי שמים**. חיישינן דההוא דבר אחר דגזרו
בשבילו כל זוגות גמרו בידי שמים הוי פירות וכל דדמי ליה: **חנות אין בה**
משום זוגות. אם שתה בשתי חנויות לא אמרי' כשני כוסות דמי לשון
אחר ועיקר חנות השותה בו זוגות לא קפדי מזיקין עליה דלאו קביעותא
היא וההוא עובדא דלעיל דההוא גברא דשתה בחנות כשפים שאני
שעשתה לו גרושתו: **אורח אין בו משום זוגות**. דאינו יודע אם ישקוהו
עוד הלכך אכל כסא הוה ליה כנמלך: **אשה**. שאינה חשובה כאורח דמיא
דאינה קבועה לשתות: **אספרגוס**. בלשון פרסי לקורין לכרוב אספרגוס
וזהו ששנינו הנודר מן הכרוב אסור באספרגוס ומשקין הוא שעושין
מכרוב ומיין ורגילין היו לשתותו בכל בוקר לרפואה קודם אכילה והלכך
מצטרף לטובה ולא לרעה דמידי דרפואה הוא: **לטובה**. אם שתה שנים
ושתה זה שלישי מצטרף לאפוקי מזוגות: **לרעה**. אם שתה א' וזה שני לא
יצטרף לראשון: **זוגי לחומרא**. אם אינו יודע אם שתה זוגות אם לאו
ישתה ואם שתה זוגות הואיל ודעתו לצרפן מצטרפין לטובה ואם לא
שתה זוגות נמלך ואינו מצטרף לרעה: **ואמרי לה זוגי לקולא**. שלא ישתה
דכיון דשתי גלי אדעתיה דקפיד אזוגות ואי מעיקרא לא בזוגות הוה קאי
והשתא שתי מצטרפי להו בהדי הדדי הלכך לא ישתה דאפילו אי בזוגות
הוה קאי דילמא כיון דלא קפיד לא קפדי בהדיה: **כל המחובר לו**. גבי
טומאות קאי דתנן מפץ חמש על חמש מחצלת ששה על ששה וה"ק אם
יש מחצלת חמשה ואינו מקבל טומאה וטפח ממפץ מחובר לו הואיל
וחמור ממנו מצטרף לו ומקבל טומאה אבל אם יש מפץ ארבע וטפח
מחצלת מחובר לו הואיל וקל ממנו אין מצטרף לו הכא נמי הואיל ושתי
תרי שיכרא והדר שתי חד חמרא מצטרף להם הואיל וחשוב יותר: ה"ג
אמר רב נחמן תרי מקמי תכא וחד אתכא מצטרפין. חד מקמי תכא ותרי

אתכא לא מצטרפי הואיל ושתי אתכא זוגות לא מהני ליה צירוף : **ודכ"ע**.
אפי' לרב משרשיא תרי אתכא וחד בתר תכא לא מצטרפי משום מעשה
דרבה בר נחמני דאצרכינהו תכא לאהדורי קמיה בב"מ בהשוכר את
הפועלים דאי חד דבתר תכא מצטרף לתרי דתכא לשקינהו כוס שלישי
בתר תכא בלא אהדורי תכא : **כל המזוג**. אם שתה יין מזוג ואח"כ שתה
משקה מזוג אחר המזוג מצטרף בין לרעה בין לטובה דכיון דתרווייהו
מזוגין נינהו כמין אחד חשיבי ומצטרפי :

א

-

קיא

דף

חוץ. מקרירי בחמימי וחמימי בקרירי דהא לא מזיגא היא דמין במין
נינהו מה לי קרירי ומה לי חמימי מ"מ מין אי הוא ושם אי הוא ואם שתה
בתחלי יין מזוג אין אלו מצטרפות לו : **אמר רב פפא לא אמרן כו'**. אדר' יוחנן קאי דאמר אפילו מים ובא רב פפא לפרש לא אמרן דמצטרפין אלא
קרירי בחמימי וחמימי בקרירי דההיא חשיב ר' יוחנן מזוג אבל חמימי
לגו חמימי וקרירי לגו קרירי דלכולי עלמא לא מיקרי מזוג ולא מצטרפי :
ארבעה דברים כו'. משום רוח רעה ולקמן מפרש להו חדא חדא : **אלא**
דלא הוי ארבע אמות. דלא שבק רווחא לשידא לעבור בין דקל לכותל
משום הכי מזקא ליה : **אלא דליכא דירכא אחרינא**. שתהא יכולה שידא
להלך בו דעכשיו בא זה בגבולה והפסידה את דרכה ואהכי מזקא ליה :
אבל פסקתינהו. דשכיחי רבים לית ליה רשות להזיק שאין לו לגזול את
הרבים : **ולא אמרן**. דשורה על המים אלא בשדה דלא שכיחי מיא ומסרה
נפשה לשתות : **דלא אפסקינהו בעפרא**. שלא פיזר עליהן עפר : **גמוד**
מסאני. נתכווצו המנעלים : **וצוו כרעיה**. יבשו רגליו : **לא ממצעין**. לא
יעברו בין אנשים : **ולא מתמצעין**. ולא יעבור איש אחד בין שני כלבים בין
שתי נשים בין שני דקלים : **נפתח באל ונסיים באל**. אל מוציאם ממצרים
וגוי' כי לא נחש ביעקב וגוי' עד מה פעל אל : **נפתח בלא ומסיים בלא**. לא
איש אל ויכזב וגוי' עד ולא יקימנה : **הורגת אחד מהן**. שמזיקתן במה
שעברה ביניהן : **אגרת אזלא אוסיא בלוסיא**. אותן שדים שאתן עוסקות
בהן בכשפים : **מתקטלין בחיק קבל**. כבר הרוגים הן בחצים כמו ומחי
קבלו כך שמע רבינו מרבו ורבו מפי רבינו גרשום זצ"ל : **אגרת**. היא אגרת

בת מחלת שם שידא: **דקל יחידי**. שאין דקל אחר סמוך לו: **בצלה של לבנה**. אי נמי ההולך בלילה כשהלבנה זורחת והוא הולך בצל הכתלים שדרך השדים להלך בלילה ובזמן שהלבנה זורחת מתייראין לילך במקום האור והולכין במקום הצל: **טולא דחבריה**. אם יש דקל אחר סמוך לו מסתלקת השידא לדקל אחר ואינו מזיקתו: **בחצר**. שהמקום צר שאין לה דרך לנטות ימין ושמאל ושורה עליו ומזיקתו: **ובצלה של לבנה לא אמרן אלא במערבה**. היינו בסוף החודש שהלבנה זורחת במזרח ואם שוכב אצל כותל לצד המערב הוי הצל במערב: **אבל במדינחא**. היינו תחלת החודש שהלבנה זורחת במערב ועושה צל במזרח כגון ששוכב אצל כותל

מזרח: מצד המזרח:

דף קיא - ב

דמפני אגירדא דדיקלא. דקל קצוץ: **רוח פלגא**. מוורשיין בלע"ז: **צרדא**. כאב חצי הראש: **אי מקטל קטיל**. אם נקצץ האילן נהרג האיש ואם נעקר האילן האיש מת: ה"ג הני מילי היכא דלא מנח כרעיה עילויה: **חמשה טולי הוו**. שהרוח רעה שורה תחתיהן: **טולא כנדא**. שם אילן: **טולא דפרחא**. צלף: **זרדתא**. שונבי"ר: **טולא דארבא**. ספינה: **טולא דערבתא**. צל אילן ערבה: **נופיה**. ענפיו: **סילויה**. עצו: **דבי פרחי רוחי**. אותן שדים דבי פרחי שמן רוחי ולקמן מפרש למאי נפקא מינה: **דבי זרדתא שידי**. שמן: **דבי איגרי**. המצויין בגגות רשפי שמן: **למיכתב קמיעא**. בשם אלו כגון אם הוזק תחת בי פרחי יכתוב לו קמיעא בשם רוחי: **למאי נפקא מינה לגזויי מינה**. לברוח מפניה לפי שאין לה עינים ואינה רודפתו: **גזייה**. ברח מפניה: **כי אזלה נפקא אדקלא**. כשהלכה אחריו נתקלה ונפלה על עיקר אילן: **הכי גרסינן פקע היא וצווח דקלא**. יבש הדקל: **בר קשא**. שוטר העיר: **דקא תלו ביה חינגא בגווייה**. דאילן: **הכי גרסינן סודריה דמר כצורבא מרבנן בדיקנא ליה למר ולא ידע למימר ברוך**. שאינו יודע לברך על הסודר ברוך עוטר ישראל בתפארה: **בחשא בקדרא והדר בכדא דבמכא**. מתגלגל בתוך כד של כותח: **ואהדריה לרב הונא מימיניה ולרב פפא משמאליה**: **מאי שנא**. כי אינך חושש בי אם אזוק: **שעתא קיימא לך**. עשיר אתה ויש לך מזל טוב ולא תיזוק: **ומשתכחא**

בטולא דחצובא. חצב עשב שתיחם בו יהושע את הארץ לישראל: **דלא חצב גרמידא.** שלא גדל אמה: **ארבונה.** עיורון: **ושתי טיף טיף.** יין המטפטף מן החבית: **אדמיתנא כרעיה.** בעוד שרגליו לחים במי הרחיצה: **תלאי בביתיה.** התולה פתו באויר בתוך סל אחד: **תלא סילתיה.** סל ופת בתוכו: **פארי.** מורסן: **נשוורא.** פירורין של פת: **נקיד שמיה.** לשון נקיות לפיכך אינו רוצה שיהו פירורין נשלכין לידרס ברגל: **איסרא דעניותא נבל שמיה.** לשון לכלוך ושמא נכנס בבית שהוא רואה שאין נוהגין מנהג נקיון בפת: **בצעא.** בקערה: **לברוקתי.** כליון עינים: **מפחיד.** ואינו יודע למה:

א

-

קיב

דף

דמסוכר. מקיז דם מן הכתפיים: **ידא אאוסיא.** שרגיל להניח ידו על שפתו אצל נחיריו: **דרגא לפחדא.** סולם ודרך הוא לעלות עליו פחד רוח רעה: **אפותא.** מצח: **בלילי רביעיות.** בלא נר: **לול שפן אניגרונ.** לחש הוא: **בי בליעי ושמיני.** הנה סביבותי אנשים כחושים ושמינים בחרו וקחו לכם והניחוני: **שברירי.** סנורים (בראשית יט) מתרגמינן כן: **לימא ליה צחינא מיא בכסי חיורי.** ממונה על כוסות של חרס: **הוי עז כנמר.** התחזק במצות יותר משהיכולת בידך: **ר' יהושע בן קרחה.** הוא בן ר"ע שרבי עקיבא קרח היה כדאמריי במסכת [בכורות] (דף נח.) כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה: **אל תשב בגובהה של עיר ותשנה.** מקום שבני העיר עוברין ושבין ויבטלוך ויפסיקוך ממשנתך: **ואל תדור בעיר שראשיה ת"ח.** דטריד בגירסא ולא טריד במילי דציבורא: **ולא תכנס בביתך פתאום.** אלא השמע את קולך להם קודם בואך דילמא עבדי מילתא דצניעותא [בויקרא רבה] (פכ"א) ר' יוחנן כי הוה עייל לביתא מנענע משום שנאמר ונשמע קולו בבואו אל הקודש: **ואל תמנע מנעלים מרגליך.** שגנאי הדבר לתלמיד חכם שילך יחף כדאמרינן התם (שבת דף קכט.) ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו: **השכם ואכול כו'.** מקראי נפקא לן בבא קמא (דף צב:) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרב ושמש אי נמי מדכתיב וברך את לחמך ואת מימך והדר והסירותי מחלה מקרבך: **לא למיזבן מיניה ולא לזבונן ליה.** דאידי דהעדיף מזליה נצח וזכי ליה להאי: **כשהיה חבוש בבית האסורין.** כדאיתא בברכות (דף

סא (:): **איני מלמדך**. שלפי שהיה עסוק בתורה נתפש כדאמרינן בברכות (שם): **אמר לו רבי שמעון בן יוחי ומי בסכנה**. והלא עגל בסכנה ומה לך בכך: **ואם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול**. לומר דבר שישמע לבריות ויקבלו ממך ומשום דנקט לישנא דחניקה נקט היתלה באילן למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו: **בחדתא**. כשהתינוק מתחיל ללמוד מחדש: **ארבע דיעות**. בשעת תשמיש זה לבו לאשתו ראשונה וזאת לבעלה הראשון ותניא לא ישמש אדם עם אשתו ויתן עיניו באשה אחרת ויהיו בניו קרובין לממזירין הנקראין בני גרושת הלב במסכת נדרים (דף כ:):

דף קיב - ב

שאין כל האצבעות שוות. אבר תשמיש ומתוך שאין תשמישו של זה נוח לה כשל ראשון תשנא אותו: **מצוה וגוף גדול**. אם תרצה לעשות מצוה וגם תשתכר בה: **אוכל פירות ולא שכר**. הלוח מעות לחבירך על קרקע לאכול פירות בנכייטא בזול [שתנכה] לו דבר מועט מן הדמים כמשכנתא דסורא (ב"מ דף סז:): והיינו ריוח גדול וגם מצוה היא שיש לו ללוח שכר ריוח שצריך למעות לסחורה: **דלא תיגני בלא ק"ש**. שזהו מנהג דארמאין: **וא"ד**. על מטה ארמית ממש משום מעשה דרב פפא שהיתה ארמית אחת חייבת לו מעות ונכנס בביתה לגבות הימנה חנקה את בנה ונתנתו על המטה וכשנכנס רב פפא אמרה לו שב על המטה עד שאביא מעותיך וכן עשה כשבאתה אמרה לו המתה את בני וברח לו מן המדינה: **לא תינסוב גיורתא**. משום דאמרינן גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה (סנהדרין צד:): **מפני שהשטן מרקד**. לאו דווקא אלא משוגע כדמפרש לקמן: **וביומי ניסן**. שהצמחים עולין וגס לבו ונוגח: **ריש תורה בדיקולא**. רבותא היא אפילו כשראש השור בתוך הסל שהוא אוכל בו וטרוד באכילתו: **שדי דרגא**. פן יעלה אתריך: **ניזהא דתורא**. לחש על השור שלא ינגחנו כך פירש רבינו ונראה בעיני שאינו לחש אלא גערה שגוער בו בלשון הזה להבריחו מעליו או כדי שיעשה מלאכה וכן כולן: **ניזהא**. גערה: **ניזהא דארבא**. כדי למושכה בחבל ולהוליכה לנהר: **אמר אביי עור ודג כו'**. לקמן מפרש להו ואזיל: **משכא דצלא**. הישן על העור קודם שתגמר עבודתו צללא הוא עבדן כדאמריי בב"ב (דף ה.) ארבעה לצלא וארבעה

לצללא: **חמימי שדא עליה**. אם רגיל לשפוך מים חמין יותר מדאי על בשרו: **מאן דמחוור לבושיה**. ולבוש להו מקמי שמנה יומי דאכתי לא מטו שמנה יומי שכיבסן הנהו כנים הדרי ואיכא בהו חיותא וקשין לדבר אחר צרעת: **בהכרא**. בחושך: **דחד הוי בעל דינד**. ותרי לסהדו עלך ויחלקו בין שלשתן ומתוך שנאה שנחלקת עמהן יעשו עליך קנוניא זו לתבוע ממך: **אל תעמוד על המקח**. לסחור והמוכר ישראל הוא ואין לך דמים לקנות המקח ונמצא מפסידו חנם שלא יקחנו אחר מאחר שאתה מהפך בו: **בנדה דאורייתא**. קודם שהחמירו על עצמן לישב שבעה נקיים ואפילו רואות כל שבעה טובלות בליל שמונה ומשמשות ואל תזקק באותו הלילה הואיל והיום ראתה והוחזק מעין פתוח דילמא שפעה זיבה בשעת תשמיש: **שמא תפחת**. ותחתיה חלל מלא מים: **בנחמני**. אביי ולפי שגידלו רבה בר נחמני קרוי כן:

א

-

קיג

דף

גזייתא. כשהולכין במבואות שבילי כרמים וסוסיהן משתמטין ובורחין ביישוב: **דרישא אסיא**. רופא מפני שטרוד ברפואותיו ואינו עוסק בצרכי ציבור: **ולא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא**. כלומר שאין בה סוס משום דהוי נטירותא דקרתא מגנבי לרדוף אחריהן ולתופשן: **ולא תנסוב תרתי נשי**. שלא תתיעצנה עליך רעה: **נסיב תלת**. שאם תתיעצנה השתים השלישית מגלה לך: **פשוט נבילתא בשוקא**. פשוט עורה בשכר: **סלקת לאיגרא שירותך בידך**. כשתצא לדרך אפי' במקום קרוב מזונותיך עמך: **מאה קרי בזוזא תותי כנפיך להוי**. אפילו המזונות בזול יהיו עמך: **לא תשתי סמא**. אל תשתה סמים מפני שנקבע להם ווסת ויהא לבך שואלך ותפסיד מעות ואפילו לרפואה לא תישתי אם אפשר לרפואה אחרת: **לא תשוור ניגרא**. פסיעה גסה נוטלת מאור העינים ואית דמפרשי ניגרא אמת המים ורגילין בני אדם לקפוץ מעבר זה לעבר זה לקצר דרכן: **לא תעקר ככא**. שן ממש ומשום חולי שסופו תרפא: **דמלכותייהו אחורי אודנייהו קיימין**. כלומר עתידין ליגדל ותגדל אימתן וינקמו ממך: **אדחלא אכרעך זבינד זבין**. בעוד החול על רגליך כשבאת מן הדרך מכור מה שהבאת כדי שתחזור מהרה ותקנה ותביא ותמכרנו: **זבין ותיחרט**. כלומר אם יוקיר

יכול אתה להתחרט על שמהרת למכור: **בר מחמרא**. שמא אילו לא מכרו היה מחמיץ: **שרי כיסך ופתח שקיך**. קבל המעות תחלה ותנם בתוך כיסך ואח"כ פתח השק ותנם ללוקח: **קבא מארעא ולא כורא מאיגרא**. מוטב שילך למקום קרוב להשתכר דבר מועט מלהשתכר הרבה במקום רחוק: **תמרי בחלוזך לבי סודנא רהוט**. אם יש תמרים באותו כלי שנותנין בו תמרים מהר לעשות מהם שכר שאם תמתין תאכלם ובין כך ובין כך תפסיד: **מאי סודנא**. למה נקרא עושה שכר סודנא: **סוד נאה**. עצה טובה היא שהרי מתעשרין הימנה: **וגמילות חסדים**. יכול לתת הימנה לעניים לעשות מהן צדקה וחסד שהרי אין בה קרן גדול: **כל אגב גבייא בעיא**. כל דבר שצריך לכתוב שטר עליו כגון מלוה ואמנה גביא בעי כלומר עדיין הוא צריך לגבות ויש בו טורח: **מעוה רעות**. דפרע ליה ניהליה זוזא זוזא: **בדי שתכנס בראשונה**. אם תנוס: **אל תרבה בגנות**. כלומר אל תהי רגיל לעשות דברך בפרהסיא במקום מגולה: **משום מעשה שהיה**. דדוד ובת שבע דכתיב (שמואל ב יא) וירא (והנה) אשה רוחצת מעל הגג: **משום ממון**. שמבזבזת לו ממונד: **דמשייר מקידושא**. שיש לו מעט יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה: **רווק**. פנוי:

דף - קיג - ב

תני תנא. להך מתניי שלשה הקב"ה מכריז עליהן לשבח: **ומומתייהו**. שבועה שלהן: **חטא**. בעבירה: **שם רע הוא דקא מפקת עילויה**. מאחר שאין אתה נאמן בעדות לא יתקבל עדותך אין לך עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לאו דלא תלך רכיל (ויקרא יט): **דכתיב לא יקום עד אחד וגו'**. כלומר המקרא מעיד שאי אתה נאמן בעדות זו: **מותר לשנאתו**. הרואה יחידי דבר ערוה בחבירו אע"פ שאינו רשאי להעיד לו מותר לשנאתו שהרי הוא יודע בודאי שהוא רשע: **מאי שונא**. כלומר מי הוא שונא שאמר הכתוב: **ה'ג אי נימא שונא ישראל**. כלומר שהוא שונא ישראל מי שרי למיסנייה ומסתמא לאו ברשיעי איירי קרא: **הרחמנין**. יותר מדאי והני שלשה מילי דבר התדיר בהן כל שעה וכיון דהוא מקפיד עליהן אין חייו חיים שאין לו מנוחה: **אין הדעת סובלתן**. של בריות: **המתגאה על הציבור בחנם**. נוהג עליהם שררה ואינו עומד עליהן בשעת

דוחקן: **צוה כנען את בניו**. כלומר מנהגן כן הוא כאילו צוה עליהן אביהן ונפקא מינה שצריך אדם ליזהר מהן: **בחבורת מצוה**. כגון משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן: **כלדיים**. בעלי אוב כך פירש רבינו ולא נהירא דקרא כתיב בהדיא אל תפנו אל האובות ואני שמעתי חוזים בכוכבים וכן עיקר: **תמים תהיה**. להיות בוטח בו בכל קורות ונולדות הבאות לך: **היושבת על דם טהור**. אשה שכלו ימי טוהר שלה והגיע ליל ארבעים ואחד לזכר או ליל שמונים וא' לנקבה שאם תראה עכשיו תהא נדה אסורה לשמש ואע"פ שלא ראתה דהואיל ולמודה היא עד עכשיו להיות משמשת עם ראייתה גזירה שמא תראה ותשמש: **עונה**. יום ולילה כך פירש רבינו ולא נהירא אלא לילה אחד דהיינו ליל ארבעים ואחד כדמפרש רבה (נדה דף סג): אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן וכמה עונה ומפרש או יום או לילה:

א

-

קיד

דף

רבי יצחק ב"ר אחא דשמעתא. מילתא באנפי נפשה היא כל רבי יצחק סתם הנזכר בשמעתא הוא רבי יצחק ב"ר אחא רבי יצחק סתם באגדתא הוא רבי יצחק בן פנחס: **שמעו נא אחיי**. דשמעתא בן אחא: **אכול בצל ושב בצל**. אכול בצל או ירקות ותשב בצל ביתך ואל תצטרך למכור ביתך: **ולבך רודף עליך**. ומתאוה לאכול כל שעה שהורגלת: **דאכיל אליתא**. אליה כלומר בשר שמן תמיד: **טשי בעליתא**. כשבאין לתובעו הקפותיו הוא נסתר שאין בידו מה לפרוע: **קקולי**. ירקות: **אקיקלי דמתא**. על אשפות (הנהר) [העיר] מקום ששאר בני העיר יושבין הוא יושב ואין תובעין לו כלום: **מתני' על היין**. והוא הדין למקדש על הפת וטעמא מפרש בגמרא: **גמ' דברים שבין בית שמאי וב"ה בסעודה**. הכא לא חשיב אלא חדא מפלוגתייהו אבל במס' ברכות (דף נא): איכא טובא: **גורם ליין שיבא**. קודם סעודה: **ובבר קידוש היום**. טעם אחר נותן לדבריו דמשקיבלו עליו מיציאת הכוכבים קידוש היום ועדיין לא בא יין לשלחן וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: **שהיין גורם לקידוש שתיאמר**. שאם אין לו יין או פת אינו מקדש והמקדש על הפת כמקדש על היין וברכת הפת קודם: **תדיר קודם**. במס' זבחים נפקא לן מהאי קרא דכתיב

במוספין מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד מלבד משמע לאחר שהקרבת התמיד תקריב המוספין וקא דרשינן אשר לעולת התמיד קרא יתירא הוא אתא למילף דבשביל שהוא תדיר הקדימו הכתוב ומכאן אתה דן לכל התדירין: **דהא נפקא ב"ק**. במסכת עירובין בפ"ק: **ור' יהושע היא**. בב"מ בפרק הזהב גבי תנור שחתכו חוליות עמד ר' יהושע ואמר אין (משתמשין) בב"ק והלכך לדידיה הוצרך לומר בזו הילכתא כב"ה שבשאר מחלוקת דב"ש וב"ה שלא הוקבע בפירוש הלכה כב"ה ס"ל שהרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה וכדברי ב"ה עושה כדתניא באלו טריפות (דף מד.) ומוקמינן לה אליבא דר' יהושע: **מתני' הביאו לפניו**. הירקות אחר שבירך על היין: **מטבל בחזרת**. זהו לשון הגמרא כדתניא לעיל (דף קז:). השמש מטבל בבני מעיים לפי שכל מאכלם על ידי טיבול והאי טיבול לאו בחרוסת הוא כדקתני לקמן הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת מכלל דעדיין לא הביאו והך חזרת לאו דוקא אלא אם (כך) אין שם ירק אחר מטבל בחזרת ואוכל: **עד שמגיע לפרפרת הפת**. קודם שיגיע לאותה חזרת שהוא אוכל אחר מצה שהוא מברך על אכילת מרור כדכתיב על מצות ומרורים (במדבר ט) בתחלה מצה ואח"כ מרור וטיבול ראשון זה כדי שיכיר תינוק וישאל לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם סעודה: **מביאו לפניו**. אחר אותו טיבול: **מצה וחזרת וב' תבשילין אע"פ שאין חרוסת מצוה**. ובגמרא פריך הואיל ולא מצוה למה מייתי לה: **שני תבשילין**. בגמרא מפרש כנגד מי: **גמ'**

דף - קיד - ב

זאת אומרת מצות צריכות כוונה. משום הכי בעי תרי טיבולי שמא לא נתכוון בראשון לשם מרור הואיל ובירך עליו בפה"א כשאר ירקות דעלמא שהרי אין עדיין אכילת מצות מרור לברך עליו על אכילת מרור עד לאחר המצה: **דילמא הא קמ"ל**. דבעינן תרי טיבולי משום תינוקות שישאלו ועבדי היכירא טובא ומיהו ממרור קמא יצא ידי חובתו ומהדר ר"ל א"כ דמשום היכירא דתינוקות לחוד נקט תרי טיבולי ולא לאשמועינן מצות צריכות כוונה לאשמועינן שאר ירקות בטיבול ראשון ומרור בטיבול שני דאיכא נמי היכר לתינוקות אבל במרור לחודיה לא

בעינן תרי טיבולי דכולי האי לא עבדינן משום היכירא דתינוקות להקדים אכילת מרור קודם זמנו: **ועוד תניא**. בהדיא דמצות אין צריכות כוונה ותיובתא דריש לקיש: **אכלן דמאי יצא**. דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה: **אכלן חצאין**. חצי זית בפעם ראשון וחצי זית בפעם שני ובמרור מיירי: **תנאי היא**. דהאי תנא לית ליה מצות צריכות כוונה ורבי יוסי אית ליה: **אע"ג שטיבל בחזרת**. טיבול קמא היכא דליכא שאר ירקות: **מצוה להביא כו'**. כלומר מצוה להביא מן התורה דאכתי לא קיים מצות אכילת מרור הואיל ולא נתכוון דמצות צריכות כוונה: **אי הכי מאי מצוה להביא כו'**. מביאין הוה ליה למיתני: **סילקא**. תרדין ורבותא היא וכל שכן שני מיני בשר: **הואיל ונפק מפומיה דרב הונא**. בשביל חיבתו להראות הלכה כמותו: **ש"מ**. מדקאמר רב הונא שמבשלין אורז בפסח ולא חייש לחימוץ לית דחש לדרי' יוחנן בן נורי: **אפי' דג וביצה שעליו**. שהיו רגילין להטיח את הדג בביצים והיינו רבותא דאע"ג דדמי לתבשיל אחד חשיב שני תבשילין: **ואחד זכר**. לחגיגת ארבעה עשר הבאה עם הפסח: **שני מיני בשר**. צלי כנגד הפסח ומבושל כנגד חגיגה כך פירש רבינו חננאל מרומי: **גרמא ובשולא**. חתיכת בשר ומרק שנתבשלה בו: **פשיטא היכא דאיכא שאר ירקות**. מברך מעיקרא בטיבול ראשון אשאר ירקות בורא פרי האדמה דאסור ליהנו' מן העולם הזה בלא ברכה דכיון שיש לו שאר ירקות הכי שפיר טפי שיברך בפה"א תחלה דהיינו ברכה הראויה להן ויפטור את המרור מברכת פרי האדמה ואחר כך יברך על החזרת על אכילת מרור:

א

-

קטו

דף

ולבסוף אכיל. בלא ברכה משום דבעי' תרי טבולי: **מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן**. וטעמא מפרש בשילהי פירקין (דף קכ.).: **אפילו למ"ד כו'**. דכיון דכי הדדי נינהו כולהו קיום מצות נינהו ולא מבטלי אהדדי: **ומבטל לה**. לטעם מצה דאורייתא: **כורכן בבת אחת**. (מצה) פסח מצה ומרור כורכן בכרך אחד כמו כורכו בגמי (עירובין דף קג.): **יאכלוהו**. כל אחד בפני עצמו מדלא כתיב יאכלו (אותו) ואנא ידענא דאפסח קאי דכתיב לעיל ואכלו את הבשר: **מתקיף לה רב אשי כו'**. ומיהו חולקין עליו

חביריו כרבי יוחנן אבל מהכא לא שמעינן : **והשתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן**. דהא רבנן דברייתא מודו להלל דכריכה נמי שפיר דמי אבל ר' יוחנן קאמר דפליגי עליה דרבנן לגמרי לית להו כריכה כלל : **מברך**. אמצה לחודא כו' : **זכר למקדש כהלל**. כמו שהיה עושה הלל בזמן שבית המקדש קיים שהיו אוכלים פסחים : **כל שטיבולו במשקין**. כגון ירק בכותח או בחומץ צריך נטילת ידים משום משקה שהידים שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה :

ב

-

קטו

דף

צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא. ארס שחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים והלכך צריך נט"י לטיבול ראשון כדלקמן שהרי נוגע במשקין כשמשקע את החזרת בחרוסת ור"ח פירש קפא תולעת דתניא בתרומות התולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק יבחושין שבחומץ ושביין מותרין סיננס במסנתת אסורין דכיון דפריש ממקום רביתה הוי ליה כשרץ השורץ על הארץ כדאמר בשילהי אלו טריפות (חולין דף סז :) ועיקר : **הא לא נגע**. ידו במשקה : **אגב חולייה**. שנותנין בו תפוחין כדמוכח לקמן זכר לתפוח : **לטיבול ראשון**. של שאר ירקי : **לטיבול שני**. חזרת : **הא בעלמא איתמר**. בשאר טיבולין שבשאר ימות השנה שאינן קבע וכשנוטל ידיו לראשון לא היה יודע שסוף שני לבוא והסיח דעתו : **דאי ס"ד הבא**. גבי מרור איתמר אמאי הא משא ליה ידיה חדא זמנא בטיבול ראשון : **אסחיה לדעתיה**. ונגע בשום דבר טינוף : **בלע מצה**. ולא לעסה יצא שהרי קיים בערב תאכלו מצות (שמות יב) שהרי אכילה היא לו ומיהו לכתחלה טעם מצה בעינן : **בלע מרור לא יצא**. דבעינן טעם מרור וליכא דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם (שם א) כך מצאתי כתוב בכל הספרים ובפיי ר"ח ורבינו פיי בלע מרור יצא א"א שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא הואיל ולא לעסו ואכל מצה עמו אין לו שום טעם ולפי הכתוב בספרים צריך לפרש בלע מצה ומרור ידי מצה מיהו יצא דלא תימא אף ידי מצה לא יצא דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו שהמרור חוצץ

בינתיים : **ברבן**. שניהן יחד בסיב הגדל סביב הדקל לא יצא שהרי לא היה ממש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי : **מצה לפני כל אחד ואחד**. מנהג שלהן היה להסב על המטות והיה שלחן לפני כל אחד ואחד הלכך צריך מצה ומרור לפני כל אחד ואחד על שולחנו אבל לדידן אין צריך כי אם לפני מי שעושה הסדר והוא יחלק לכל אחד מצה ומרור : **ואין עוקר את השלחן**. שמצוה היא לעקור את השלחן כדלקמן כי היכי דליהוי הכירא לתינוקות וה"מ לדידיהו דהוי להו שלחן קטן לפני מי שאומר הגדה לבדו וכן לכל אחד אבל אנו מסלקין את הקערה שבה מצה ומרור ושני תבשילין לסוף השלחן ודי לנו בכך ויש שנוהגין להגביה את הקערה על הכף ומוציאין הבשר מן הקערה ולא מלתא היא דהא דאמר לקמן בשר אין צריך להגביה ה"מ בשעה שאומר הגדה פסח שהיו אבותינו כו' וכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביהו לתבשיל שהיה בידו נראה כמקדיש בהמתו מחיים אבל כשמגביה הקערה כדי שיכיר תינוק וישאל היאך נראה כמקדיש קדשים לפיכך אין צריך להוציא ממנה התבשיל וגם הגבהתה חנם ואין כאן היכר לתינוק אבל עוקרין הקערה לגמרי ויניחנה בקרן זוית כאילו כבר אכלו כדי שיכיר התינוק וישאל דדמי לעקירת שלחן : **פטריתן מלומר מה נשתנה**. דתניא לקמן חכם בנו שואלו ואם לאו שואל הוא לעצמו מה נשתנה וכיון ששאלו לנו מה נשתנה אין אנו צריכין לומר מה נשתנה אלא להשיב על דבריו (של בנו) לפי שנשתעבדנו במצרים אנו עושין כל הדברים הללו :

דף קטז - א

אף כאן בפרוסה. לברך על אכילת מצה ושתי שלימות מייתנין משום המוציא דלא גרע משאר ימים טובים שצריך לבצוע על שתי ככרות ובוצע מאחת מהשלימות : **דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה**. ונותנו מיד לתנור כשנגמר היסקו שירא שמא יצטנן התנור קודם שיזדמן עוסקין שניהם זה בהיסק התנור וזו בעיסה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה כדי שלא תחמיץ : **משום קפא**. שרף החזרת קשה הוא והרי הוא כארס : **קפא דחסא**. מי שאכל חזרת וחלה בשביל הקפא יאכל צנון וירפא : **קפא דחמא כרתי**. מי שאכל צנון וקשה לו יאכל כרתי כרישים : **חמימי**. ישתה מים

חמין : **קפא דכולהו חמימי**. ארס של כל הירקות מים חמין רפואה להם :
זכר לתפוח. במסכת סוטה (דף יא :) שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב
שלא יכירו בהן מצריים דכתיב תחת התפוח עוררתוך (שיר ח) : **לסמוכיה**.
לכתוש בו ירקות הרבה כדי שיהא עבה : **וצריך לקהוייה**. להטיל בו
תפוחין דאית ביה קיוהא זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט : **תבלין**.
בשמים שמטילין בחרוסת זכר לתבן (וחרס) שכותשין בו הדק זכר לטיט :
תגרי חרץ. כמו מציץ מן החרכים (שם ב) חנוונים היושבים אצל
חנויותיהן ומוכרין : **מתני' וכאן הבן שואל את אביו**. כאן במזיגת כוס שני
הבן שואל את אביו אם הוא חכם מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני
קודם אכילה ורבינו קבל מרבו ר' יעקב בן יקר וכן הבן שואל כמו כן בנות
צלפחד (במדבר כז) כלומר דין הוא שיהא שואל במזיגת כוס שני מה
נשתנה : **מטבילין פעם אחת**. טיבול ירקות בתוך הסעודה ובגמרא פריך
לה : **שתי פעמים**. טיבול ראשון דשאר ירקות וטיבול שני דמרור : **הלילה**
הזה כולו צלי. בזמן שבית המקדש קיים היה שואל כן : **ולפי דעתו של בן**
אביו מלמדו. אם מבין הרבה יפרש הכל : **מתחיל בגנות**. מפרש בגמרא :
גמ' אטו כל יומי לא סגיא דלא מטבלינן. דקתני שבכל הלילות (אין) אנו
מטבילין פעם אחת אבל אשבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות ליכא
למיפרך הכי דהתם הי"ק בכל הלילות אין אנו מחזרין אחר מרור : **חיובא**
לדרדקי. בתמיהה הא משום הכירא דתינוקות כדי שישאלו קעבדינן : **אלא**
אמר רב ספרא כו'. מהכא שמעינן דהכי אית לן למימר שבכל הלילות אין
אנו מטבילין [אפילו] פעם אחת והאומר אין אנו חייבין לטבל שיבוש הוא
בידו : **פתח ואמר**. לאחר שאילת הבן התחיל לומר עבדים היינו וגומר
הגדה בשבח והודאה כלומר כן עשה לנו הקב"ה שהיינו עבדים והוציאנו
משם :

ב

-

קטז

דף

מתני' שלשה דברים הללו. (שלא פירש) [שפירש] טעמן : **גמ' צריך**
שיאמר. פסוק זה ואותנו הוציא משם שצריך להראות את עצמו כאילו
יצא משם שאף אותנו גאל הקב"ה : **צריך להגביה**. כשאומר מצה זו שאנו
אוכלין מרור זה שאנו אוכלין כדי להראותן למסובים ותחבב מצוה

בעיניהן וכן בתשובת הגאונים דהא דאמר צריך להגביה היינו במצ' זו דאגדת': **בשר**. של מיני תבשילין אין צריך להגביה כשהן אומרים פסח שהיו אבותינו אוכלין ולא יגביה הבשר שהוא זכר לפסח: **ה"ג בשר אין צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כמקדיש בהמתו**. אין צריך להגביה דהא לא מצי למימר פסח זה ולא עוד אלא אם היה מגביהו נראה כמי שמקדיש בהמתו מחיים לפסח: **פרט לסומין**. מדכתיב זה משמע שיכירוהו בראיית העין: רב ששת ורב יוסף מאורי עינים הוו: **קסברי רבנן**. רב ששת ורב יוסף: **רב אחא בר יעקב הוא דאמר**. בסופא דהאי פירקא (דף קכ.) אחד זה ואחד זה מדרבנן: **כעין דאורייתא תקון**. וכשם שבזמן שבית המקדש קיים פטור השתא נמי פטור ואינו מוציא אחרים ידי חובתן: **בעבור מצה ומרור הוא דאתא**. לכך אני אוכל מצה ומרור זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים ורב ששת ורב יוסף גזירה שוה לא גמרי: **מתני' וחותרם בגאולה**. מסיים את ההגדה בברכת גאולה והשתא לא מפרש היאך מברכין אותה ולקמן פליגי בה רבי טרפון ורבי עקיבא בההיא ברכה דלרבי טרפון פותח בברוך ואינו חותרם בברוך מידי דהוה אברכת פירות וברכת המצות דכולה הודאה היא ולר' עקיבא חותרם בה נמי בברוך לפי שמוסיף בה דברי ריצוי ובקשה: **כן יגיענו וגו'**. והיינו דעבדינן כר"ע מחבירו ות"ק דקאמר וחותרם בגאולה אינו תנא שלישי דא"כ אמאי עבדינן כר"ע הואיל ורבנן פליגי עליה הא אין הלכה כר"ע מחבירו והא דקאמר ת"ק וחותרם בגאולה ד"ה היא ולא בא למעט מילתייהו דר"ט ור"ע אלא לאשמעינן שמסיימין בברכת גאולה דלא תימא אין מברכין כלל בסיום הגדה כי אם ברכת היין לבד על הכוס השני וראיה לדבר במסכת כתובות בפרק אע"פ (דף נו.) דאיכא נמי פלוגתייהו דר' טרפון ור"ע כה"ג דפליגי בסתם משנה דתנן הגיע זמן ולא נישאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה ר' טרפון אומר נותנין לה הכל תרומה ר"ע אומר מחצה חולין ומחצה תרומה וכי היכי דפליגי התם ר"ט ור"ע בפירושא דאוכלת בתרומה ולא תלתא תנאי הוו הכי נמי פליגי תרווייהו הכא בפירושא וחותרם בגאולה ולא תלתא תנאי הוו שהתנא סתם דבריו בין הכא בין בכתובות והדר מפרש לה בפלוגתא דר"ט ור"ע וחותרם דתנא קמא סיום בעלמא ואינו חותרם דר"ט חתימת סוף ברכה היא: **הללויה**. תיבה אחת היא כמו הילול כגון תחתיה הגזרה והבניה (יחזקאל מא) וכמו כן כסיה: **ידידיה**. ויקרא שמו ידידיה (ש"ב יב) נתן הנביא קרא כן לשלמה: **מרחביה**. כמו מרחב: **אחת**. כלומר תיבה אחת היא ואין התיבה נחלקת לשנים: **לרב מאי**. מפליג פליג או אוסופי מוסיף אבל רבה פשיטא דפליג מדקאמר בלבד: **חביבי**. דודי ר' חייא: **הללו בהך גיסא**. בסוף

שיטה ויה בתחלת שיטה אחרת : **בהלולים הרבה**. בהללויה הרבה וכולהו הללויה דריש ליה הכי אלמא תיבה אחת היא : **בתהלה**. תהלה לדוד : **בתפלה**. תפלה לעני כי יעטוף תפלה למשה : **בהודאה**. הודו לה' כי טוב : **שיר שבתורה**. אז ישיר משה : **משה וישראל כו'**. כלומר באותו פשיטא לן דמשה וישראל באותה שעה שעלו מן הים תיקנוהו ולא היה מקודם לכן אבל הלל דראשי חדשים וימים טובים מי תיקנו : **על כל פרק ופרק ועל כל רגל ורגל ועל כל צרה שלא תבא עליהן**. לישנא מעליא נקט כלומר שאם ח"ו תהא צרה עליהן ויושעו ממנה אומר אותה על גאולתה כגון חנוכה : **דוד אמרן**. על המאורעות שאירעו : **כל אלו**. תפלות : **הלל זה**. בספר תהלים שאנו אומרים על כל פרק ופרק : **משה וישראל אמרוהו**. דכתיב ביה בצאת ישראל ממצרים הים ראה וינוס ואח"כ קבעו דוד בספרו : **אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן**. מיציאת מצרים ועד דוד ולא אמרו עליו הלל : **ד"א פסלו של מיכה עומד בבכי**. באותו מקום דבימי דוד היה דכתיב ביה עד גלות כל הארץ (שופטים יח) וישראל אומרים הלל שכתוב בו כמוהם יהיו עושיהם בתמיה אלא ודאי על הים נאמר תחלה ושוב לא פסק כך שמעתי. ול"נ בבכי כינוי הוא לגנאי כלומר עומד בשמחה : וישראל אמרו לפניו ל"ג ואי גרס ליה מפרשינן ליה כמו בפני הבית בעודו קיים : **כנגד ציבור**. כנסת ישראל שנתנבא על גלותן והתפלל עליהן : **ניצוח וניגון לעתיד לבא**. כל מקום שנאמר ניצוח למנצח בנגינות לעתיד לבא הוא מדבר ולא ידענא היכי משמע אלא הכי הוה קים להו : **ע"י תורגמן**. הוא אומר ואחר משמיע לרבים והיינו משכיל לוחש לתורגמן :

א

-

קייז

דף

לדוד מזמור. משמע תחלה היה לדוד רוח הקודש ואח"כ מזמור : **מזמור לדוד**. משמע מתוך המזמור באה שכינה לדוד : **ללמד מכאן כו'**. מכאן אתה למד וגם מפסוק אחר מוכיח שנאמר ועתה קחו לי מנגן וגו' : **שמחה של מצוה**. כי הך דקחו לי מנגן שהיה מתכוין שתשרה עליו שכינה : **וכן לחלום**. אם הולך לישן מתוך שמחה רואה חלום טוב : **הא ברבה**. צריך ללמוד מתוך דבר שמחה : **שעמדו על הים**. לאחר שעברו כדכתיב (תהלים

קיד) הים ראה ויננס והתפללו לא לנו פן יעבור פרעה וחילו אחריהם :
יהושע וכל ישראל אמרוהו. כלומר אף ישראל ויהושע אמרוהו וכן פירש
רבינו ולא נהירא לי שאם כן בכולן אתה צריך לפרש כן ואם כן מאי
בינייהו ובין חכמים שאומרים נביאים שביניהן אמרוהו וכו' ואתי למימר
דכל הני דאמרן לעיל אמרוהו על צרתן שהרי תקנוהו נביאים לכך אלא
כל אחד מן התנאים הכי קים ליה מרביה : **הללויה ריש פירקא**. כולחו
הנך דספר תהלים שאין בו כי אם אחת לבדו בין פרק לפרק אבל מקום
שיש שני פעמים הללויה בין פרק לפרק לא פליגי רב חסדא ורבה בר רב
הונא דחד מלעיל וחד מלרע : **קראי מוסיפין**. בעלי מקרא מוסיפין אף
אלו :

ב

-

קיז

דף

מאי לאו בהא קמיפלגי. דהנך תנאי אליבא דב"ש בהללויה פליגי אי סוף
פירקא הוא אי ריש פירקא הוא הלכך האי נקט מילתיה בהך לישנא והאי
מילתיה באידך לישנא אבל אליבא דבית הלל דליכא הללויה עד חלמיש
למעינו מים לא פליגי כו' אלא איידי דמיחלפי מילתיה דב"ש משום
הללויה אי ריש פירקא הוה אי לא מיחלפי נמי מילתייהו דבית הלל
למינקט האי מילתיה סוף פירקא ואידך ריש פירקא כי היכי דאמרי
אליבא דב"ש : **מ"ד עד בצאת סבר עד ולא עד בכלל**. ואי הוה אמר עד אם
הבנים הוה משמע ולא אם הבנים שמחה בכלל : **ומ"ד עד אם הבנים**
קסבר עד ועד בכלל. ואי הוה אמר בצאת הוה משמע דאף בצאת בכלל
ופלוגתייהו אליבא דבית הלל איכא לפרושי נמי בכה"ג : **ונימא עד**
הללויה. למ"ד עד ולא עד בכלל : **קרית שמע**. ברכת גאולה שאחר ק"ש :
והלל. של ערבי פסחים שחותם גאל ישראל כר"ע דמתניתין שמספר
ומשבח על גאולת ישראל שעברה : **דצלותא גואל ישראל**. שאנו מתפללין
על העתיד : **דקידושא וקדשנו**. דהודאה היא על שעבר : **דצלותא קדשנו**.
לפי שאנו אומרים אותה באמצע תפלה ראוי לאומרה בלשון בקשה :
צריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. בין בכוס בין בתפלה של שבת
בגזירה שוה דפסח ובשאר מועדים במה מצינו מפסח : ה"ג כתיב הכא
למען תזכור את יום צאתך וכתוב התם זכור את יום השבת : **דאפטרותא**.

במסכת סופרים (פרק יג) תניא להו לברכות דהפטרה ומפרש דמגן דוד
אומר ובצלותא שיידך לומר טפי מצמיח קרן ישועה משום דרחמי ניהו
ואנו מבקשין שיצמיח קרן ישועה לישראל ורבינו שלמה היה אומר משום
הכי לא שיידך למימר בתפלה מגן דוד שכבר אמרנו מגן אברהם ותרי
חתימות כהדדי לא שיידך בתפלה: **כשם הגדולים אשר בארץ**. נתן הנביא
אמר לדוד כן מפי הקב"ה שכשם שחותמים במגן אברהם חותמין במגן
דוד הגדולים אברהם יצחק ויעקב ואע"ג דבשלשתן לא חתמינן היינו לפי
שאין חותמין בשתים כדכתיב והיה ברכה מיהו שלשתן נזכרין בברכת
אבות אבל דוד שהוא יחיד בברכה הקבועה לו במי יחתומו אם לא במגן
דוד: **סבי דפומבדיתא**. רב יהודה ורב עינא בסוף פרק ראשון דסנהדרין
(דף יז:): **בשבתא**. בשבת דעלמא שאינו י"ט: **יומא טבא**. בלא שבתא
דאילו בשבת ויום טוב חתים תרוייהו מקדש השבת וישראל והזמנים
כדמפרש במסכת ביצה (דף יז): **שבתא דקביעא וקיימא**. מששת ימי
בראשית ואינה תלויה בקביעת החודש: **דברבים איתא**. משום כבוד
רבים אומר מקדש ישראל: **קידוש ברבים מי ליתא**. בבית הכנסת
ובסעודת חתן: **מתני' ברכת השיר**. בגמרא מפרש: **ביו הכוסות הללו**. בין
שנים הראשונים לשנים האחרונים אם רצה לשתות ישתה: **בין ג' לד' לא
ישתה**. מצאתי בגמרת ירושלמי למה לא ישתה כדי שלא ישתכר דתו לא
מצי למימר הלל ופריך התם והלא כבר משוכר הוא ששתה כבר הרבה
בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר וה"ה
נמי דיין שלפני המזון אינו משכר ואם רצה לשתות בין ראשון לשני ישתה
דהא לא ממעט תנא אלא בין ג' לד': **גמ' ש"מ ברכת המזון טעונה כוס**.
דהא במסכת ברכות לא מתני' בהדיא דטעונה כוס אלא מדיוקא שמעינן
ליה דאמר בריש פירקא (דף קה:): שמעת מינה מהא מתני' תמני ש"מ
ברכת המזון טעונה כוס ולימא נמי דמתני' שמעינן ליה: **ה"ג ארבע
כוסות תקינו להו רבנן וכל חד וחד נעביד ביה מצוה**. כלומר ראוי שיעשה
בו מצוה אבל בשאר ימות השנה לא בעי כוס שאף כאן אין הכוס בא
בשביל ברכת המזון:

יהללוד. (נשמת כל חי) וגומרין בו בא"י מלך מהולל בתשבחות וזו היא ברכת השיר דמתניתין כלומר ברכת השבח: **ור' יוחנן אמר נשמת כל חי.** אף נשמת דהיינו ברכת השיר דמתנ"י דאילו יהללוד אנו אומרים בכל יום שאומרים בו את ההלל ומאי שנא ליל פסח דנקט אם לא להוסיף עוד ברכה אחרת והיינו דאמר הלכה כרבי יוחנן בתרווייהו וקבעוהו לאחר הלל הגדול שצריך לאומרו כדלקמן דהשתא איכא ברכה בכל חדא וחדא והכי הויא מילתא שפיר כך נראה בעיני: ה"ג ת"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול: **ה' רועי.** על שם המזון שאכלו צריך לומר: **שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם כו'.** דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול: **בטובתו.** בטובה שהשפיע לו והכי משמע כי טוב כי לעולם חסדו חסד הוא עושה לעולם בכי טוב כלומר בטוב שנתן לו: **עשיר בשורו עני בשיו.** מפסידו ממון ומכפר על גופו: **בעצבון.** תרי משמע: **קריעת ים סוף.** כלומר נס גדול עושה לו הקדוש ברוך הוא למי שנותן לו מזונות כאשר עשה לישראל שקרע להם ים סוף ונפקא מיניה למבעי רחמי: **קשין נקביו של אדם.** כשהוא עצור: **צועה.** לשון עצור וחגור כמו צועה ברב כוחו (ישעיה סג): **כל המבזה את המועדות.** שעושה מלאכה בחולו של מועד דכתיב את חג המצות תשמור ונפקא לן במסכת חגיגה (דף ית.) איסור מלאכה בחולו של מועד: **המקבל לשון הרע.** שמקבלו ומאמינו על חבירו אע"ג דלקבוליה לא מיבעי ליה למיחש ליה מיבעי כדמפרש במסכת נדה (דף סא.): **וקרי ביה לא תשיא.** נראה בעיני דלא גרסינן ליה דכולהו משתמע מלא תשא שכשמספר או מעיד הרי נושא בפיו שמע שוא: **וכי מאחר דאיכא הלל הגדול.** שמשובח יותר כמו שפירש רבי יוחנן למעלה משום דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אנן מאי טעמא אמרינן האי הלילא על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא על הציבור לכשנגאלין: **חמשה דברים.** דמיירי נמי בגאולה: **ההרים רקדו כאילים.** בשעת מתן תורה דכתיב (תהלים סח) למה תרצדון ההרים וגו': **גבריאל אמרו.** כשניצולו חנניה מישאל ועזריה והוא היה שם דכתיב (דניאל ג) ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין לפי שהקדוש ברוך הוא הבטיחו על כך כשנשלך אברהם באור כשדים וכשקיים לו אמר ואמת ה' לעולם שקיים הבטחתו: **בשעה שהפיל נמרוד.** שעל שם כן נקרא אמרפל על שם שאמר והפיל את אברהם בכבשן:

ואקדיח מבחוץ. לשרוף את הזורקין אותן לתוך האור כדכתיב גובריא אילך די הסיקו לשדרך וגוי עד קטיל הימון שביבא דנורא: **פלוט אותן ליבשה**. וניתנו לקבורה שם בזכות שאמרו (שמות יד) כי ה' נלחם להם במצרים והיינו דכתיב (שם טו) נטית ימינך תבלעמו ארץ שנשבע הקב"ה לארץ שלא תענש על קבורתן: **שנותן לו רבו מתנה**. פרנסה לדגים: **כיון דנחיתו כוכבי שמיא עלייהו**. נחיתו לאקורי נפשייהו בנחל קישון: **פתחו דגים**. שבים: **נחל קישון גרפס**. לים כדכתיב (קהלת א) כל הנחלים הולכים אל הים: **ואמת ה' לעולם**. ששילם לנו מתנותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו: **אמרה כנסת ישראל**. הזקנים והחשובים שבהן אמרו על שאינם חשובים כל כך כדמשמע אם הבנים שהאם צועקת על הבנים ששמוה עקרת הבית: **שמוני בניך**. מרוב חטאתם בגלות: **כחולדה זו הדרה בעיקרי בתיים**. והיינו עקרת הבית: **אני אהובה לפניך**. אהבתי משמע כמו אהבתי כלומר אהבת אותי: **לי נאה להושיע**. יותר מכל האומות שהרי ישראל ייחדוך: **כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו כו'**. בהרבה מקומות בש"ס מצינו ששלח לו רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי בחליו כן והדברים שהשיב לו כאן לא השיב לו פעם אחרת ושמא חלאים הרבה חלה רבי ישמעאל ובכל פעם ופעם שלח לו רבי והוא משיב לו אי נמי כולן השיבן בפעם אחת ובש"ס סידרן במסכתות כל אחת על מקומה: **אומות העולם מאי עבידתיהו**. לשבוחי משום דעלינו גבר חסדו הא עלן לשבוחיה: **אגבורות ונפלאות**. דחזינן שעשה בעולם וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו יותר מכל אומה ולשון: **יאתיו חשמנים**. דורונות למלך המשיח לירושלים כדכתיב לעיל מיניה מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי: **געור חיה**. אומה הרשעה: **וקנה לך עדה**. ישראל ואית דמפרשי מצרים וכוש דכתיב אבירים ולא נהירא דסתם עדה ישראל: **קנה**. דריש לשון קנים: **בין הקנים**. ביער דחזיר ביער זו אדום שכתוב בה אכלה ומדקה ושאר אברגלה רפסה זה דרכו של חזיר: **נכתבין בקולמוס אחד**. כלומר כולן פה אחד להרע לישראל אם בא ישראל לדין לפנייהם כולן מחייבין אותו מדכתיב קנה ולא כתיב קנים משמע קולמוס אחד: **בעגלי עמים**. עגלים של כל העולם הפקר שאין לה בעלים: **מתרפס**. מתיר פס פושט יד: **ברצי**. כלומר מתנין עם ישראל לעשות רצונם בשוחד שהן מקבלין ואין מקיימין דבריהן: **בירניות**. מגדלים: **לחברותך**. לחברי חברך: **בית אוצרותיהן**. של תירוש דגן ויצהר: **ולא יחסן**. לשון חוסן זה

בית גנזיהן של כסף וזהב הגנוזין וטמונים בחוזק ובחוסן:

א

-

קִיט

דף

זה המכיר מקום חבירו בישיבה. שיודע לומר זה מקום פלוני וזה מקום פלוני דהואיל ומכיר מקום חבירו רגיל הוא לישיב תמיד שם: **עתיק יומין**. זה הקדוש ברוך הוא דכתיב (דניאל ז) ועתיק יומין יתיב: **מתרי התורה**. מעשה המרכבה ומעשה בראשית ופירושו של שם כדכתיב (שמות ג) זה שמי לעלם והמכסה היינו שאינו מוסר אותם לכל אדם אלא למי שלבו דואג כדאמרינן בפרק אין דורשין (חגיגה דף יג.) זה המגלה דברים שכיסן עתיק יומין והכי משמע למכסה סתרי תורה שהיו מכוסין מתחלה ועתיק יומיא גילן ונתן רשות לגלותן ומי שמגלה אותן זוכה למה שאמור בפסוק זה: **למנצח**. לשון מפעיל מדלא כתיב לנוצח משמע שנותן ניצוח לבריותיו שינצחוהו: **לולי משה בחירו**. אלמא קרי ליה בחירו משום דעומד בפרץ לפניו ומדמשבח ביה משמע שמח הוא בכך: **מפני מדת הדין**. שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר: גבי מצודה גרסינן דגן שדרך ליתן דגן במצודה שפורסין לפני העופות כשאין בה דגן אין עוף נפנה אליה גבי מצולה דהיינו מים גרסינן דגים: **וינצלו**. דרשינן לשון מצודה: מלחמתו של זרח במצרים גמרא אבל מלחמתו של זרח באסא קראי בד"ה (ב יד): **ושיגרו להדרימון**. מלך ארם לעזור לו על בעשא מלך ישראל וקראי נינהו (שם ב טז): **באו בני עמון ונטלוהו כו'**. גמרא מלחמת יהושפט בעמונים קראי ודרך הראשונים להביא גנזיהן עמם במלחמתם כדי שימשך לבם אחר ממונם ולא יברחו וכשהן מנוצחין הנוצחין נוטלים ממונן: מלחמת סנחריב באחז קראי חזקיהו נטלו מסנחריב כשבא המלאך והכה המחנה: **כשדיים תפשו את צדקיהו**. קראי פרסיים קבלו המלכות מכשדים דכתיב (דניאל ה) פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ויוונים קיבלו המלכות מפרסיים מפורש בספר יוסיפון וגם רומיים שקיבלו המלכות מיוונים מפורש שם ובפ"ק דע"ז (דף ח): **זה עשרו של קרח**. שעל ידי רוב ממונו נתגאה ונטרד מן העולם: **משוי שלש מאות**. לאו דוקא וכן כל שלש מאות שבש"ס: **אקלידי**. מפתחות: **וקולפי**. פותחות: **דגילדי**. מרצופין של עור ואעפ"כ היה משוי שלש מאות פרדות:

אבן מאסו הבונים. זה דוד שהיה צעיר באחיו ורועה: **נפלאות בעינינו.** לשון רבים אמרו אחיו: **זה היום עשה ה'.** שמואל היה מתנבא שסופן לגיל ולשמוח בו שיושיעם מאויביהם: **הצליחה נא אמר דוד.** שיצליח במלכותו: **אסרו חג בעבותים.** הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח ומתן דמן למזבח:

דף - קיט - ב

לכפול. את ההלל: **כופל בה דברים.** מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה: מאודך ולמטה ולי נראה משום כבוד ישי ושמואל ודוד ואחיו שאמרוהו מאודך ולמטה כדאמרן לעיל כופלין אותו ויש לשונות אחרות ולא נהירא: **ולא במותי.** שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ כעצמות יוסף שנקברו בארץ כדכתיב (יהושע כד) ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב (דברים ד) כי אנכי מת בארץ הזאת בחוצה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו.** ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע: **מתני' מפטירין.** לשון הנפטר מחבירו כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמרא מפרש: **גמ' אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה.** אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזירה דילמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות ואנן תנן סתמא כר"י בכיצד צולין (לעיל דף פו.) דפסח נאכל בשתי חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול ליעקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול בבי מקומות אבל לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן עם חבורה אחרת והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו ראשונה וליכא לפרושי שלא יעקרו מחבורה לחבורה דלאחר שאכלו קצת מן הפסח לא יאכלו ממנו בחבורה אחרת דהא סתם לן תנא בכיצד צולין (שם) וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ותרי סתמי למה ולרב הכי משמע ליה אפיקומן אפיקו מנייכו הוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר: **כגון**

ארדילאי לי וגוזליא לאבא. לרב דשמואל הוה רגיל לאכול בקינוח סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות ולשון אפיקומן הוציאו והביאו מיני מתיקה ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע וכן כל קרבנות כדכתיב (במדבר יח) למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין: **אבא.** כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו וכן מוכיח בשחיטת חולין (דף קלו:): דאמריי מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא וברב מיירי שהיה רב ארוך בדורו כדאמרינן במסכת נדה (דף כד:): ורבי יוחנן כשמואל סבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקינוח סעודה: **אין מפטירין אחר המצה אפירומן.** שצריך לאכול מצה בגמר סעודתו זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרוייהו ברישא והדר אכיל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטרינן ממנה באכילת דבר אחר שלא לשכח טעמה ובמצה בזמן הזה מיירי דליכא פסח בהדה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו: **אחר הפסח הוא דלא.** אכיל בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו: **אחר מצה.** בלא פסח מפטירין: **סופגנין.** רקיקין העשויין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן ואנן בעינן לחם דכתיב (דברים טז) לחם עוני: **דובשנין.** מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר:

א

-

קב

דף

בראשונה לא. דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה: **מצה בזמן הזה דאורייתא.** לילה הראשון חובה: **ההיא מבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה.** ובזמן שביהמ"ק קיים: **כתיב בהאי וכתוב בהאי וצריכא.** דטמא ושהיה בדרך רחוקה לא יליף מערל ובן נכר דהא אית ליה

תשלומין לפסח שני הלכך לא יאכל מצה בראשון עד שיעשה פסח שני ויקיים על מצות ומרורים יאכלוהו אבל ערל ובן נכר דין הוא שיאכלו מצה בראשון דהא לא אכלי בשני ואי כתב רחמנא בערב תאכלו מצות הוה מוקמי לה בערל ובן נכר משום דלית ליה תשלומין אבל טמא ודרך רחוקה דאית להו תשלומין לא ליחייבו בראשון הלכך כתב רחמנא טמא ושהיה בדרך רחוקה: **שביעי רשות**. דכתיב וביום. השביעי עצרת ולא כתיב תאכל מצות שהרי הוציאו מן הכלל: **אף ששת ימים רשות**. שאם רצה לאכול בשר בלא לחם או להתענות הרשות בידו: **הדי דבר שהיה בכלל**. דכתיב שבעת ימים תאכל מצות ויצא מן הכלל בהאי קרא דששת ימים כתיב ללמד שהיא רשות ולא ללמד על עצמו לבדו אלא ללמד על הכלל כולו דהיינו ז' ימים דזו אחת מייג מדות שהתורה נדרשת בהן מהכא שמעינן דמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן דהא תניא כוותיה דרבא וקיימא לן נמי כר' יוחנן דאמר דאין אוכלין אחר מצת חובה שבאחרונה כלום דלא ליבטיל טעם מצה מיניה אבל שתיית יין לא מיבטליה דשתיה לא מבטלא אכילה מיניה: **מתני' ישנו כולן לא יאכלו**. אם התחילו לאכול פסחן וישנו לא יאכלו דנראה כאוכל פסחו בב' מקומות דמאחר שישנו הסיחו דעתן לאכול עוד וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות וחומרא בעלמא הוא וליכא לפרושי משום דדמי לאכילת שתי חבורות משום דאם כן קשיא סתמא אסתמא דהא בכיצד צולין (לעיל דף פו.) סתם לן כר' יהודה דפסח נאכל בשתי חבורות אבל אין האוכל אוכל בשני מקומות הלכך טעמא דמתני' משום אכילת שני מקומות והוא הדין נמי במצה בזמן הזה לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה וישן הפסק אכילה היא ושוב לא יאכל משום דעבידא זכר לפסח בזמן שבית המקדש קיים וכן מוכיח בגמרא דאפילו בזמן הזה מיירי תנא וליכא לפרושי טעמו משום דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן דאם כן תקשי לאידך לישנא דאמרינן מפטירין אמאי לא אותביניה מיניה לעיל:

ב

-

קכ

דף

רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו. ארישא קאי דקאמר ת"ק ישנו מקצתן

יאכלו ואתא למימר ה"מ אם נתנמנמו אבל אם נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו לכשיעורו הכי מוכח בגמרא והכי הילכתא דהא רבה קאי כוותיה כדאמר בגמרא: **הפסח אחר חצות מטמא את הידים**. דה"ל נותר מחצות ואילך ורבנן גזרו על הנותר לטמא את הידים כדמפרש טעמא בגמרא: **גמ' לאהדורי סברא**. במילתא דצריכא סברא כגון ששואלין אותו היכן הנחת כלי זה וכי מדכרו ליה הנחתו במקום פלוני מיזכר ואומר הן או לאו: **הוה מנמנס**. רבה לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה: **נתנמנמו יאכלו**. תנן אבל אם הוא ישן אפילו הוא לבדו שוב לא היה אוכל דס"ל כרבי יוסי דאמר נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו: **אלמא מחצות הוא דה"ל נותר**. והא כתיב (שמות יב) לא תותירו ממנו עד בקר אלמא עד בקר לא הוי נותר: **ר"א בן עזריה היא**. דנפקא ליה מקרא דאכילת פסח עד חצות ומחצות הוי נותר והאי דכתיב לא תותירו ממנו עד בקר לשריפה אתא דעד בקר לאו בר שריפה הוא כדתניא בפ"ק דברכות (דף ט.) ר"א בן עזריה אומר בערב אתה זובח וכבא השמש אתה אוכל מועד צאתך ממצרים אתה שורף אבל כר"ע דפליג עליה לא מיתוקמא דלדידיה לא ה"ל נותר עד הבקר ולא מטמא ידים אלא מבוקר ואילך ואף על גב דלדידיה נמי אכילת פסחים עד חצות כדין לכל הנאכלין ליום ולילה רבנן הוא דעבדי הרחקה יתירא להרחיק את האדם מן העבירה כדתנן בפ"ק דברכות (דף ב.) שמא יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר ויתחייב כרת ומוטב שיבואו קדשים לבית הפסול למעט זמן אכילתו שלא לאכול אחר חצות משיאכל עד בקר ויבא לידי כרת: **שעת חפזון**. שנחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב (שמות יב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ור"א בן עזריה סבר חפזון דמצרים בשעת מכת בכורות שעל ידיה נחפזו למהר לשלחם מן הארץ הכי מפי' בברכות (דף ט.). **יכול יהא נאכל כשאר קדשים**. ביום. שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום אחד ואוכל כל יום שחיטתה והלילה עד הבוקר מן התורה דכתיב (ויקרא ז) ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר: **שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד**. שבינתים דכתיב (שם יט) ביום זבחכם יאכל וממחרת אף פסח נמי הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נוקים שני לילות במקום שני ימים של שלמים ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד לא שיאכלנו ביום אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בליל השני קמ"ל כן פירש רבינו במסכת ברכות (שם) ולי נראה שאף ביום שבינתים יאכל דהא בלילה הזה לא בא למעט אלא יום שחיטתו שלפני לילה הראשון של פסח אבל מכאן ואילך יאכלנו עד עמוד השחר של ליל שני קמ"ל: **מהו דיתימא אסקיה**. רחמנא לחובת מצה בלילה הראשון

מהיקישא דאקשיה רחמנא כפסח בהאי קרא דעל מצות ומרורים
יאכלוהו ואסקיה רחמנא בהאי קרא ששת ימים תאכל (עליו) מצות
וביום השביעי מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות ולילה הראשון נמי
במשמע אלמא אפקיה רחמנא מהיקישא דעל מצות ומרורים לחובת
מצה לילה הראשון ואוקמיה ארשות: **קמ"ל**. דכי אהדריה קרא לחובת
מצה בלילה הראשון בזמן הזה דכתיב בערב תאכלו מצות דהכי נפקא לן
לעיל למילתא קמייתא אהדריה לאכילה עד חצות כבזמן דאיכא פסח:
חד אמר משום חשדי כהונה. לקמן מפרש דאפיגול קאי: **וחד אמר משום**
עצלי כהונה. לקמן מפרש דאנותר קאי ולא פליגי אלא חד מפרש טעמא
דפיגול וחד מפרש דאנותר קאי ולא פליגי אלא חד מפרש טעמא
דנותר:

א

-

קכא

דף

חד תני אפיגול וחד תני אנותר. חד מפרש טעמא דמתניתין מ"ט פיגול
מטמא את הידים וחד מפרש טעמא דמתניתין מאי טעמא נותר מטמא
את הידים: **משום חשדי כהונה**. גזרו חכמים טומאה שלא יפגלוהו ברצון
להפסיד את הבעלים ויאמרו שוגגין היינו ורבינו פירש עוד טעם אחר לפי
ששלמים הם ואין לכהן בהן אלא חזה ושוק וישחטם במזיד לשם חטאת
כדי לאוכלן כולן ולא נהירא דאין פיגול אלא בשוחט על מנת לאכול ממנו
חוץ לזמנו והשוחט שלמים לשם חטאת אין כאן פיגול אלא שלא עלו
לבעלים לשם חובה: **משום עצלי כהונה**. שלא יתעצלו באכילה וה"ה
לישראל: **חד אמר כזית**. מהן מטמא את הידים וחד אמר כביצה ובהא
לחוד הוא דפליגי: **כאיסורו**. איסור אכילתו בכזית: **בטומאתו**. טומאת
אוכלין בכביצה לטמא אחרים: מתני' ברכת הפסח וברכת הזבח מפרש
בתוספתא (זבחים) איזה ברכת הפסח בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו
וצונו לאכול הפסח אי זו היא ברכת הזבח בא"י אמ"ה אשר קדשנו
במצותיו וצונו לאכול הזבח והאי זבח היינו חגיגת י"ד הבאה עם הפסח
אי נמי נדרים ונדבות שהקריב ערב הפסח ואוכלן בלילי הפסח: פלוגתא
דרבי ישמעאל ור' עקיבא מפרשינן טעמא בגמ': הכי גרסינן בירך על
הזבח לא פטר את הפסח בירך על הפסח פטר את הזבח דברי ר' ישמעאל:
גמ' ה"ג לכשת"ל לדברי ר"י זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל

זריקה במס' זבחים בפ' בית שמאי (דף לז). שמעינן ליה לר' ישמעאל דאמר דפסח בשפיכה ולא בזריקה דתניא ר' ישמעאל אומר מתוך שנאמר אך בכור שור וגוי למדנו לבכור שטעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח מעשר ופסח מנין תלמוד לומר ודם זבחך ישפך דאלו לשאר קרבנות לא צריך דבכולהו כתיב זריקה והשתא דקאמר רבי ישמעאל דפסח בשפיכה ושמעית ליה במתניתין דאמר בברכת הפסח הוא נפטר מברכת הזבח ואינו נפטר משל פסח בברכת הזבח אמור מעתה הניתנין בזריקה כגון שאר זבחים שניתנו בשפיכה כפסח יצא כדתניא בהדיא בפרק בית שמאי (שם) מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא תלמוד לומר ודם זבחך ישפך אבל הניתנין בשפיכה כגון פסח שנתנן בזריקה כשלמים וכל שאר זבחים לא יצא דומיא דברכת פסח והזבח דקאמר נמי ר' ישמעאל במתניתין כי האי גוונא: **ולדברי ר' עקיבא כו'**. כדאמרינן נמי במתני' גבי ברכת הפסח והזבח שאין זו פוטרת את זו ור"ע נמי סבר דפסח (נמי) בשפיכה דלא אשכחן תנא דאמר בזריקה אלא לר' יוסי הגלילי בפרק תמיד נשחט (לעיל סד): דנפקא ליה מאת דמם תזרוק על המזבח דבכור את דמו לא נאמר אלא דמם לימד על בכור מעשר ופסח שטעונין זריקה וההיא זריקה דפסח מתנה אחת היא כנגד היסוד מרחוק ולא כזריקת שאר קרבנות שהן שתי מתנות שהן ארבע ומקראי מפיק להו במסכת זבחים בפרק איזהו מקומן (דף נו). מדכתיב סביב בעולה סביב בחטאת סביב באשם דשלש כתובין הבאין כאחד אין מלמדין זריקה מרחוק ושתי מתנות שהן ארבע ופסח מתנה אחת מרחוק כדפרישית שפיכה מקרוב עומד על היסוד ושופך שם בכולהו קרבנות כתיב זריקה לבד מחטאת שמתנותיהן באצבע על הקרנות כדכתיבי קראי: